

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKACILIĞI
KARLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Kemal KADIOĞLU

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Yüksek Lisans Programı

HAZİRAN 2018

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKACILIĞI
KARLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mehmet Kemal KADIOĞLU
(412111015)**

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Resul AYDEMİR

HAZİRAN 2018

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 412111015 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Kemal KADIOĞLU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “TÜRKİYE’DE KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKACILIĞI KARLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

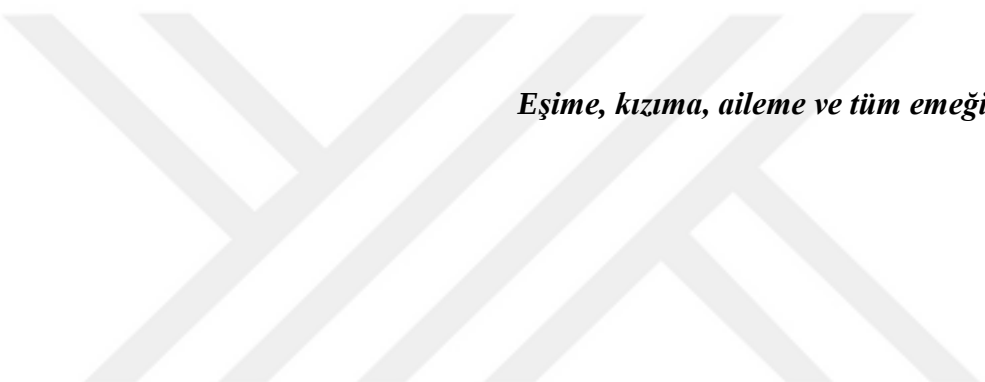
Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Resul AYDEMİR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üyesi Sinan ERTEMEL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ercan SARIDOĞAN
İstanbul Üniversitesi

Teslim Tarihi : 4 Mayıs 2018
Savunma Tarihi : 5 Haziran 2018

Eşime, kızıma, aileme ve tüm emeği geçenlere,

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 2007-2017 yılları arasında Türkiye’ki mevduat bankacılığı sektörünün konvansiyonel ve katılım olmak üzere karlılık analizi yapılmaya çalışılmış, karlılığının bileşenleri belirlenmeye çalışılmış ve iki tür arasındaki farkların karlılığa etkisi gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Kısa süre içerisinde yazmak durumunda kaldığım bu çalışmada beni kabul edip bu süre zarfında tecrübelerinden faydalandığım, yardım ve katkılarıyla beni yönlendirerek tezin her aşamasında bana destek verip bu çalışmanın ortaya çıkmasında kıymetli emekleri bulunan çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Resul Aydemir’e sonsuz teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans eğitim hayatım boyunca bana her yönde desteklerini esirgemeyen İstanbul Teknik Üniversitesi İktisat ana bilim dalı öğretim görevlilerine ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarım sırasında bana desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen çalışma arkadaşım Semih Demir ve nezdinde Kuveyt Türk Katılım Bankası’na, değerli yöneticilerime ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mayıs 2018

Mehmet Kemal Kadioğlu
Bankacı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	1
2. İSLAMİ BANKACILIK.....	3
2.1 Dünyada İslami Bankacılık	4
2.2 Türkiye’de İslami Bankacılık.....	5
3. İSLAMİ KONVANSİYONEL BANKACILIK FARKLARI.....	11
3.1 Ürünler	11
3.1.1 Mevduat	11
3.1.2 Kredi.....	11
3.1.3 Kredi kartı ve POS makinası.....	12
3.1.4 Faiz (kar payı) ve vade riski.....	12
3.1.5 Piyasa imkanları.....	12
3.1.6 Tahvil/Sukuk.....	13
3.1.7 Tecrübe.....	13
3.2 Farkların Değerlendirmesi.....	14
4. BANKA KARLIĞI LİTERATÜRÜ	17
5. DATA ve UYGULAMA.....	25
5.1 Data	25
5.1.1 Karlılık göstergeleri	26
5.1.2 Bankalara özgü belirleyiciler	28
5.1.3 Endüstriye özgü belirleyiciler	29
5.1.4 Makroekonomik belirleyiciler.....	30
5.1.5 Değişkenlerin “T” testi sonuçları ve karşılaştırmalar	30
5.2 Model	31
5.3 Ampirik Metodoloji.....	32
5.4 Model Tahmin Sonuçları.....	33
5.4.1 Konvansiyonel ROA	33
5.4.2 Katılım ROA	34
5.4.3 Konvansiyonel NIM.....	35
5.4.4 Katılım NIM.....	37
5.4.5 Konvansiyonel ROE	38
5.4.6 Katılım ROE	39
5.4.7 Bir arada testler (konvansiyonel ve katılım)	39

5.4.7.1 ROA	40
5.4.7.2 NIM	41
5.5 Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri	42
6. SONUÇLAR	47
KAYNAKLAR.....	49
ÖZGEÇMİŞ.....	53

KISALTMALAR

ROA	: Aktif karlılığı
ROE	: Sermaye karlılığı
NIM	: Net faiz marjı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
SYR	: Sermaye yeterlilik rasyosu
GMM	: Generalized method of moments
ÖFK	: Özel Finans Kurumu
EFT	: Elektronik Fon Transferi
POS	: Point of sales terminal (satış noktaları terminali)
API	: Açık piyasa işlemleri
TIER 2	: Sermaye benzeri kredi
NPL	: Takipteki krediler
KMH	: Kredili Mevduat Hesabı

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 5.1 : Konvansiyonel bankalar özet istatistikleri	25
Çizelge 5.2 : Katılım bankaları özet istatistikleri	26
Çizelge 5.3 : Karşılaştırmalı “t” testi sonuçları	31
Çizelge 5.4 : Hausman test sonuçları.....	32
Çizelge 5.5 : Breusch & Pagan test sonuçları.....	32
Çizelge 5.6 : Konvansiyonel banka ROA tahmin sonuçları	34
Çizelge 5.7 : Katılım banka ROA tahmin sonuçları	35
Çizelge 5.8 : Konvansiyonel banka NIM tahmin sonuçlarıError! Bookmark not defined.	
Çizelge 5.9 : Katılım banka NIM tahmin sonuçları.....	37
Çizelge 5.10 : Konvansiyonel banka ROE tahmin sonuçları	38
Çizelge 5.11 : Katılım banka ROE tahmin sonuçları	39
Çizelge 5.12 : ROA tahmin tablosu	41
Çizelge 5.13 : NIM tahmin tablosu	42

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : İslami finans aktif büyüklüğü (USD milyar).....	4
Şekil 2.2 : Aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 ülke	6
Şekil 2.3 : Katılım bankacılığı aktifleri pazar payı.....	7
Şekil 2.4 : Katılım bankacılığı aktif büyüklüğü ve büyüme oranı.....	7
Şekil 2.5 : Katılım bankacılığı karlılık	8
Şekil 2.6 : Katılım bankacılığı karı (sektör payı)	8
Şekil 2.7 : Katılım bankacılığı özkaynakları (milyon TL)	9
Şekil 3.1 : Yıllara göre şube sayıları.....	14
Şekil 3.2 : Yıllara göre personel sayıları	14
Şekil 3.3 : 1 ay vadeli TL mevduat oranları	15
Şekil 3.4 : 1 ay vadeli TL mevduat oranları	16
Şekil 5.1 : Yıllara göre ROA karşılaştırması	27
Şekil 5.2 : Yıllara göre NIM karşılaştırması.....	27
Şekil 5.3 : Yıllara göre ROE karşılaştırması	28
Şekil 5.4 : Komisyon gelirlerinin gelişimi.....	43
Şekil 5.5 : Tüketici ve ihtiyaç kredisi oranları (TCMB).....	45

TÜRKİYE’DE KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKACILIĞI KARLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

ÖZET

Finansal sektör ülke ekonomilerinin performansını arttırmak veya potansiyelini ortaya çıkarabilmek adına önemli yapı taşlarından birisidir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin fon ihtiyacını sağlama konusunda önemli görevleri bulunmaktadır.

Bankacılık finansal sektörün en büyük oyuncusu olarak farklı türlere sahiptir. Bunlardan birisi katılım bankacılığıdır. Katılım bankaları diğer türlere göre çok yeni olsa da müslümanlar için önemli bir açığı kapaması nedeniyle önemlidir ve hızlı büyümektedir. Türkiye için de özellikle 2000’li yıllardan itibaren benzer durumdan bahsetmek mümkündür.

İslami bankacılık başta bankacılık sektörünün en önemli enstrümanı sayılacak faizi ve diğer bazı unsurları yasaklamıştır. Bu sebeple iki banka türü arasında yapısal farklılıklar olması normaldir. Bu çalışmada bu farkların karlılık anlamında da farklara yol açıp açmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde karlılık göstergeleri olarak ROA, ROE ve NIM kullanılmaktadır. Bunların belirleyicileri olarak geniş yelpazede değişken bulunsa da bu çalışmada geçmiş dönemin verileri, sermaye, operasyonel maliyetler, takipteki krediler, net komisyon gelirleri, mevduat faizi oran farkı, market konsantrasyonu, likit aktifler, finansal derinleşme ve faiz kullanılmıştır. Her bir karlılık değişkeni için etkileri ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Genel olarak geçmiş dönem değişkenler, sermaye, net ücret komisyon, market konsantrasyonu ve finansal derinleşme genel olarak pozitif etki oluştururken operasyonel maliyetler, takipteki krediler, düşük faiz vermek karlılığı negatif etkilemektedir.

İki banka türü arasında başta bu değişkenler özelinde anlamlı farklar bulunmaktadır. Özellikle faizin yasak olması nedeniyle katılım bankalara hem bazı ürünler ulaşılamamakta hem de bazı ürünleri müşterilerine sunamamaktadır. Hatta bazı komisyon gelirlerini bile uygun görülmediği için alamamaktadır. Ancak faiz hassasiyeti bulunan müşteriler potansiyel müşteri olup başka tarafa gidemedikleri için bankaya önemli bir avantaj sağlayabilmektedir.

İlgili çalışma Türkiye özelinde yapılmış olup bankaların çeyreklik verileri kullanılarak 2007-2017 yılları arasını kapsayacak şekilde yapılmıştır. Karlılık tespiti için ekonometrik model kullanılmış olup ilgili çalışma ve testler stata ile yapılmıştır.

THE FACTORS THAT AFFECTS THE PROFITABILITY OF CONVENTIONAL AND PARTICIPATION BANKS IN TURKEY

SUMMARY

Financial sector is one of the important elements of the economy which helps to increase the performance of the economy and/or helps to reach the economy to its potential. It has an important duty to provide the funding for emerging economies such as Turkey.

Banking is the biggest player in the financial sector and there are also plenty of different types of banks in the world. One of them is Islamic banking or participation banking. Islamic banking is a new system which was appeared in the 1960s. It is not only for Muslims but especially for them it is the only option if they want to obey the rules of Allah because Islamic banking covers the shariah laws. In Turkey first Islamic bank was founded in 1985 and at the moment there are 5 participation banks.

The religion of Islam forbids several things which used in the financial sector. The first and the most important one is the interest because it can be said that the almost whole system was built on interest. On the other hand, Islamic banking uses the system of risk and reward. There is profit loss sharing which means depositors are like the shareholders and they can make a profit or loss. The profit is not certain. Other things that are forbidden are gambling, speculation and investment on haram businesses like drugs, alcohol and etc.

As briefly explained above there is diversity between Islamic and conventional banks. It can be expected that these differences should affect the business as well as profit. So, economists study these two different types of banks and also their profits to find out whether there is a difference between them.

It can be found that ROA, ROE and NIM are the profit variables which are used to measure the banking profitability in the literature. There are also multiple independent variables which are used to test the dependent variables.

In this thesis, all three profit ratios are used in the model. Among multiple independent ones capital ratio, non-performing loan ratio, operational cost ratio, net fee commission ratio, the difference of deposit rates between the bank and the sector, market concentration, interest, financial deepening and liquidity ratio are used in the model.

There are different types of models to determine the profitability of the banks in the literature. The “generalized methods of moments” (GMM) methodology is one of them and is used in this thesis because there are some problems within the variables like heteroskedasticity, endogeneity and auto correlation. GMM helps to correct all these problems.

This thesis analyzes and compares the dynamics for the profitability of conventional banks and participation banks in Turkey between 2007 and 2017 using a sample of 3 Islamic and 21 conventional banks. The data was taken from independent auditor’s

report of banks, Turkish Statistical Institute, Central Bank of Turkey, Reuters and Bloomberg.

To figure out the factors and differences which affects the profitability, all the estimations are made separately and also jointly for all of the dependent variables.

First of all, when we compare the mean values of two types of banks there are significant differences between them at almost all variables. There is significantly no difference only at NIM value. So, it can be said that the differences in the business model may be the cause of the difference in the ratio of the banks. In detail, ROA and ROE of the participation banks are higher than conventional ones which show participation banks are more profitable in general. But when we look at the commission fee income ratios, conventional banks are better. The comparison of the deposit interest/profit share rates of the banks shows that participation banks pay less than conventional banks. Which may be the result of the religious people who keep their deposits within the participation banks no matter what the rate is.

Furthermore, the estimation results of the profitability ratios show other and the important differences as well as the important factors that affect the profitability. For conventional banks, it can be said that the lagged dependent variable, capital, net fee commission ratio, market concentration and financial deepening are the significant and positive variables as expected. The most influential one is the net fee commission income. The interest rate is also positive and significant for NIM. On the other hand, negative and significant variables are operational cost ratio and nonperforming loans ratio as expected. For participation banks, lagged dependent variable, capital, market concentration and financial deepening are positive significant variables while operating costs and non-performing loans are negative. To estimate NIM liquidity ratio is used because liquid assets' ratios are lower because they are less risky and short-term and it should affect the NIM. Estimation results show that liquidity ratio negative and significant for NIM for both conventional and participation banks. Finally, estimation results for both of them together result in almost same outcome. The only difference is the deposit rate of banks.

In detail, net fee commission ratio is very important for conventional banks because of the highly competitive banking sector. It can be said that banks should try to increase commission income which makes an important difference on the profit side. It is hard to give less deposit rate to customers and offer high loan rates. Customers can easily reach other banks. Because of high information and advertising on the banking sector, they can know which bank has more advantage than the others. Participation banks are far away from the maximum point of some conventional banks due to the fact that they can not claim all the commissions because they are interest related. However, they should find a way to collect more of it.

Other important factor is the deposit rate of the banks. The highest expense of the banks are interest expenditures especially deposit interest expenses. So, lower the deposit rate lower the expenses. But for Turkey, this can not be the fact because of several reasons. First, the saving ratio is not sufficient for the economy and the loans that the economy needs. So, all the banks need to fund itself from abroad which is more expensive than giving high deposit rates inside the country. Secondly, if a bank can obtain more customers, it can make income from their businesses such as FX income, EFT income, banking operations income etc. If a bank does not have the sticky customers who keep their deposits without looking the rates, it should try to compete with other banks by giving higher rates.

Finally, although the maximum profit rate point of the conventional banks are higher than participation banks, participation banks have not made a single loss for this period of time. One of the findings of the literature is that Islamic banks perform better on the crisis. The period between 2007 and 2017 contains a global crisis which affects the economy of Turkey as well as the banks. In 2008, some of the conventional banks made huge losses while participation banks still made profits. So, it can be said that the business cycle of the Islamic bankings yields to profits even if it is a crisis. The same thing is valid for the participation banks of Turkey.

1. GİRİŞ

Bankalar bir işin, işletmenin finansal hayatında önemli bir rol oynamaktadır ve ekonomin işlemesi adına çok önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu önemine rağmen bankalar da bir işletmedir ve diğer işletmelerde olduğu gibi en önemli motivasyonlarından birisi kar elde edebilmektir.

Türkiye’de bankacılık sektörünün geçmişi cumhuriyet döneminin başlangıcına dayanırken tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de islami bankaların geçmişi daha yenidir. İslami finans islam dininin insanlara emrettiği şekilde finansal ihtiyaçlarını giderebilmeleri için mevcutta var olan eksikliği giderebilmek adına ortaya çıkmıştır. Türkiye’de de katılım bankaları olarak hizmet vermektedir. Hem konvansiyonel bankalar hem de katılım bankaları belirtildiği üzere kar amaçlarken şeri kanunlar sebebiyle genel bankacılık sistemini farklı prensipler üzerine inşa etmişlerdir. Bu durum bazı durumlar arasında avantajlı olurken bazı durumlar için de dezavantaj oluşturmaktadır. En önemli fark ise geleneksel bankacılık sisteminin temel öğelerinden biri olan faizin islama göre katiyetle yasak olup büyük günahlardan biri olarak sayılmasıdır.

1.1 Tezin Amacı

İslami bankalar teoride geleneksel bankalara göre önemli farklara sahip olması gerekmektedir. Bunların başında da faiz gelmektedir. Teorideki bu farkın pratikte gerçekten olup olmadığı, oluşan bu farkın bankalara bir takım artı ve eksileri beraberinde getirmesi durumu tartışılmaktadır. Bu tarz farkların olup olmadığı, varsa nerelerde olduğu araştırmalara konu olmaktadır.

Bu noktada tezin amacı Türkiye’deki konvansiyonel ve islami bankalar arasında karı belirleyen faktörleri incelemek ve iki banka türü arasındaki ayırıcı unsurları tespit etmektir. Bu faktörler incelenirken iki banka türünün bir takım yapısal farklılıklarından dolayı farklılık oluşması beklenebilecek komisyon gelirleri ve

bankaların mevduat faiz oranları (kar payı) karı etkileyen değişkenler arasında incelenmeye çalışılacaktır.

2. İSLAMİ BANKACILIK

İslami bankacılık veya islami finans, islami yani şer-i kurallara tamamıyla uyan bankacılık aktivitesi veya bankacılık sistemi olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımla da İslami bankacılık, şeri kurallar da denilen islami kurallar üzerine inşa edilen ve içerisinde faiz ögesi bulundurmeyen bankacılık sistemidir. Ancak sadece faiz bulundurmamakla kalmayıp islami bankacılık adı altında yapılabilecek tüm işlemler islam dininin uygun gördüğü şartlar altında olmak zorundadır. Genel olarak faiz dışında finansal sistemde olabilecek ama islami sistemde yer almayacak şeyler gharar (risk veya spekülasyon), kumar, dinde yasak olan mallara yatırımdır. Bu maddelere bakacak olursak islam müslümanların durumu ve geleceği belli olmayan işlemlere katılmasını yasaklamıştır. İslama göre yatırımcılar iş üzerinde kontrole sahip olmalıdır. Kumarın ne olduğu açık olmakla beraber islama göre haram sayılmıştır. Son olarak da dinde yasak olan içki, uyuşturucu, domuz gibi endüstrilere yapılacak yatırımlarda islami bankacılığa konu edilememektedir.

İslami bankacılıkta yukarıda sayılan yapılmaması gereken işlemlerin dışında nasıl olması gerektiği de belirlenmiştir. Bunun için de fon sahibi ile banka arasında kar zarar ortaklığı kurulması ve yapılan yatırımın riskinin iki parti arasında paylaşılması gerekmektedir. İslami bankacılık sistemi genel olarak, para getirip kredi sağlayan olmak yerine yatırımcı olmak üzerine kuruludur. İslami fon getiren kişiler bankanın yapacağı finansal yatırımlara ortak olup, elde edilen kar veya zarar üzerinden pay sahibi olmasıdır. Bu yüzden islami bankacılıkta paylaşılan risk sonucu kişinin parasının yatırım sonrası azalma ihtimali de bulunmaktadır.

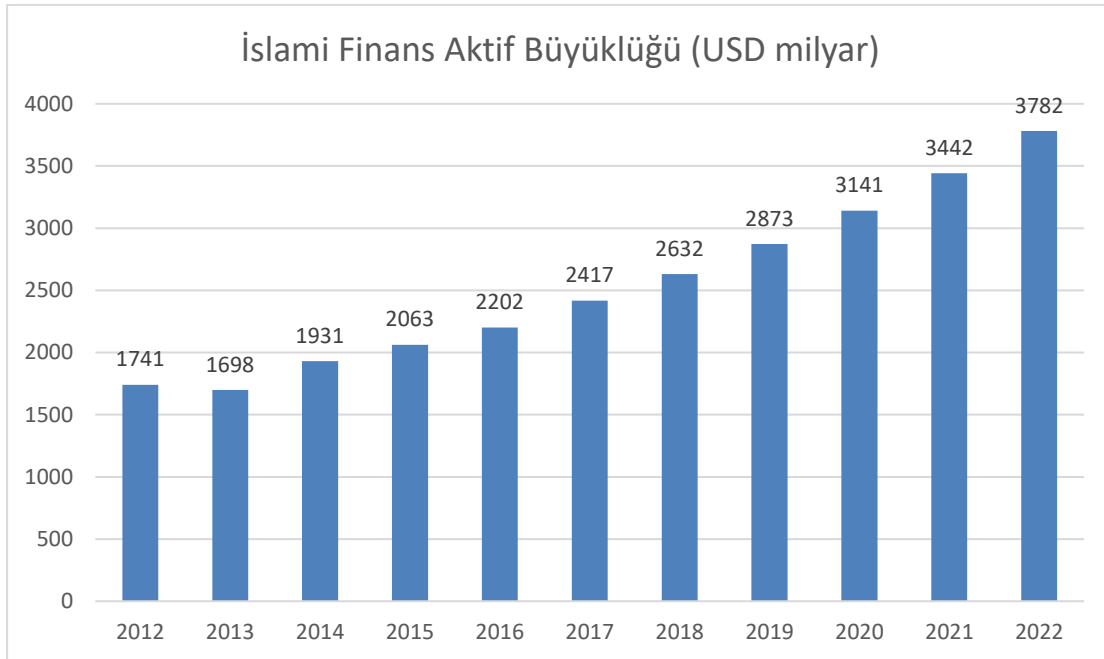
Sistemi daha iyi anlamak adına basit bir örnekle anlatmak gerekirse kişi parasını getirerek katılım bankasında bir hesap açar. Burada kişinin beklentisi bankanın bu parayı bir yatırım işleminde kullanmasıdır. Banka da parayı alıp bir yatırım işleminde kullanır. Bu işlem ev, araba, ara madde gibi fiziki mal alım satımına dayalı olur. Banka ilgili vadede bu yatırımdan elde ettiği karı hesap sahibi ile başta anlaştığı oran üzerinden paylaşır. Ancak bu yatırımın kar elde etmemesi durumunda oluşacak zararı da başta anlaşılan oranlar üzerinden banka ve hesap sahibi karşılamaktadır. Fon sahibi

ve yatırım yapılan işler büyük bir havuzda toplandığı ve banka tarafından yüksek riskler alınmadığı için her ne kadar belli oranda zarar oluşsa bile havuzun toplam karlılığı yeterli olup sistem bu zamana kadar sıkıntısız çalışmıştır.

2.1 Dünyada İslami Bankacılık

İslami bankacılığın temelleri konvansiyonel bankacılığa göre çok daha geç atılmıştır. İlk islami banka 1963 yılında Mit Gamr adıyla Mısır'da kurulmuştur (Şerafettin Özsoy, s.65, 2012) İlk dönemlerinde gerçek bankacılık şeklinde çalışma konusunda sıkıntılar yaşansa da 1990'lı yıllar itibarı ile ciddi büyüme rakamları yakalanmaya başlanmıştır. İslami bankacılığa olan talep nedeniyle islami bankacılık uygulamaları sadece islami ülkeler ile sınırlı kalmayıp diğer ülkelere hatta büyük konvansiyonel bankaların ürün yelpazesine bile sızmıştır.

Thomson Reuters'ın (2017) yıllık yayınladığı İslami finans gelişme raporunda 2012 yılında 1,7 trilyon USD olan islami finans aktif büyüklüğünün, 2017 yılında 2.4 trilyon USD'ye, daha sonrasında da yıllık %9,5 büyüme ile 2022 yılında ise 3,8 trilyona ulaşması beklenmektedir. (Şekil 2.1) Rapora göre mevcutta bu rakamların %73'lük kısmı bankacılık sektöründen gelmektedir. 2016 yılında 44 ülkede en az bir tür islami finans regülasyonu bulunmaktadır. (s.11)

Şekil 2.1 : İslami finans aktif büyüklüğü (Reuters)

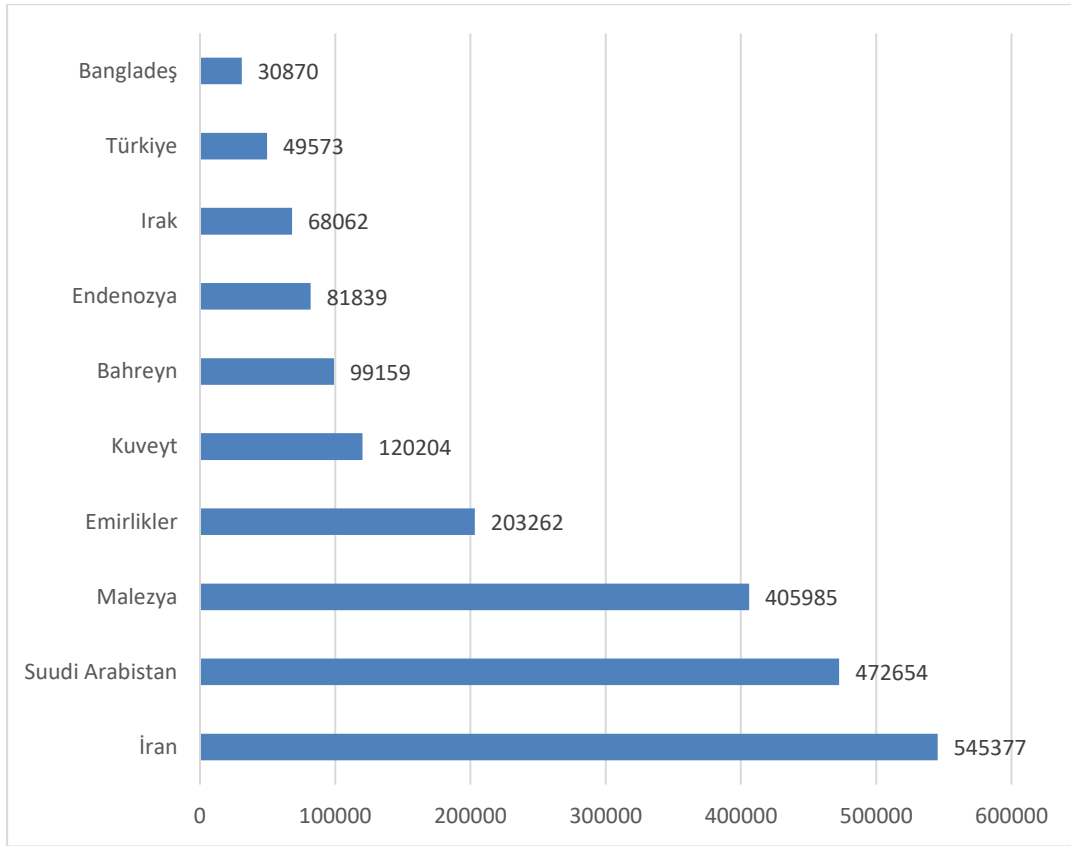
Ernst and Young 2016 yılında yayınladığı Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporunda da İslami bankacılık alanında önde olan Türkiye'nin de dahil olduğu 9 ülkenin bankalarının aktif büyüklüğünü yıllık %14 büyütürerek 2020 yılında 1,8 trilyon USD'ye ulaştırması öngörülmektedir.

IFSI'a göre 2016 yılında islami finans sektörü tahmini 1.89 trilyon USD büyüklüğüne ulaşmıştır. Yine 2008 yılında 600 milyar USD civarında olan islami bankacılık aktif büyüklüğü, 2016 yıl sonunda 1.5 trilyon USD'ye yaklaşmıştır. World Bank Group'ta yayınlanan IFDA raporuna göre ise 2022 yılında İslami finans aktiflerinin 3,8 trilyon USD'ye yükselmesi beklenmektedir. Bu yıllık olarak %9.5 büyüme oranına karşılık gelmektedir. Tüm bu gelişmeler, İslami bankacılıkta gerçekleşen farklı uygulamalar literatürde de yer bulmuş, akademisyenler tarafından araştırma yapılan konular arasına girmiştir.

2.2 Türkiye'de İslami Bankacılık

Türkiye'de islami bankacılığın temelleri dünyaya göre daha geç atılmıştır. 1983 yılında özel finans kurumlarına (ÖFK) verilen faaliyet izni ile beraber islami bankaların önü açılmış oldu. 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans kurumları kuruldu. 1999 yılına kadar Kuveyt Türk başta olmak üzere başka finans kurumları açıldı. 1999 yılında ise ÖKF'lar bankalar kanunu kapsamına alındı. 2005 yılında ise ÖFK'ların isimleri Katılım Bankası olarak değiştirildi. Dönem dönem başka katılım bankaları açılmış olsa da Türkiye'de mevcutta 5 tane katılım bankası hizmet vermektedir. Bunlar kuruluş sırasıyla Albaraka, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım bankalarıdır. Özellikle son açılan 2 katılım bankasının kamu bankası olması Türkiye'de katılım bankacılığına devletin bir desteğinin varlığını da gösterebilir.

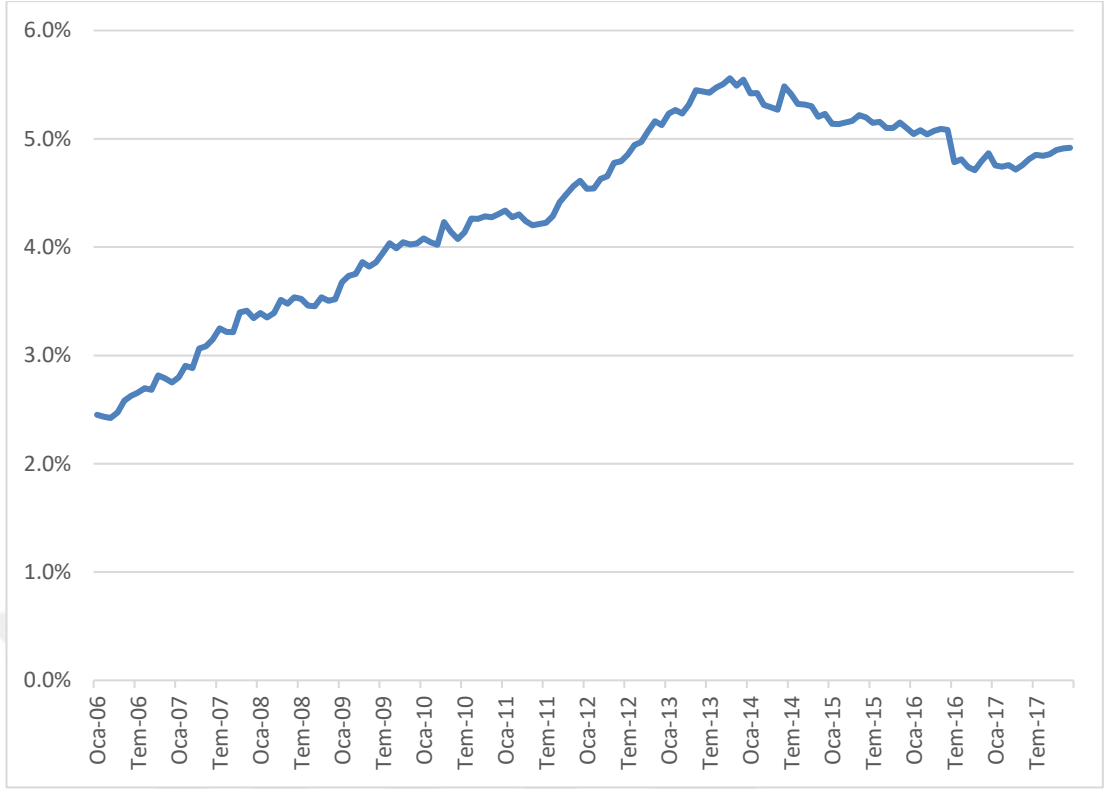
Türkiye dünyada aktif büyüklüğüne göre katılım bankaları sıralandığında dokuzuncu sırada yer almaktadır. (Şekil 2.2) Aslında ekonomik büyüklük olarak ve bankaların değeri düşünüldüğünde daha büyük yerlere ulaşabilmek olası gibi gözükse de, nüfusun büyük çoğunluğunun müslüman olmasına rağmen katılım bankalarının hem Türkiye içerisindeki payı hem de dünya üzerindeki sıralaması daha büyük potansiyeline göre çok daha düşük olduğu söylenebilir.

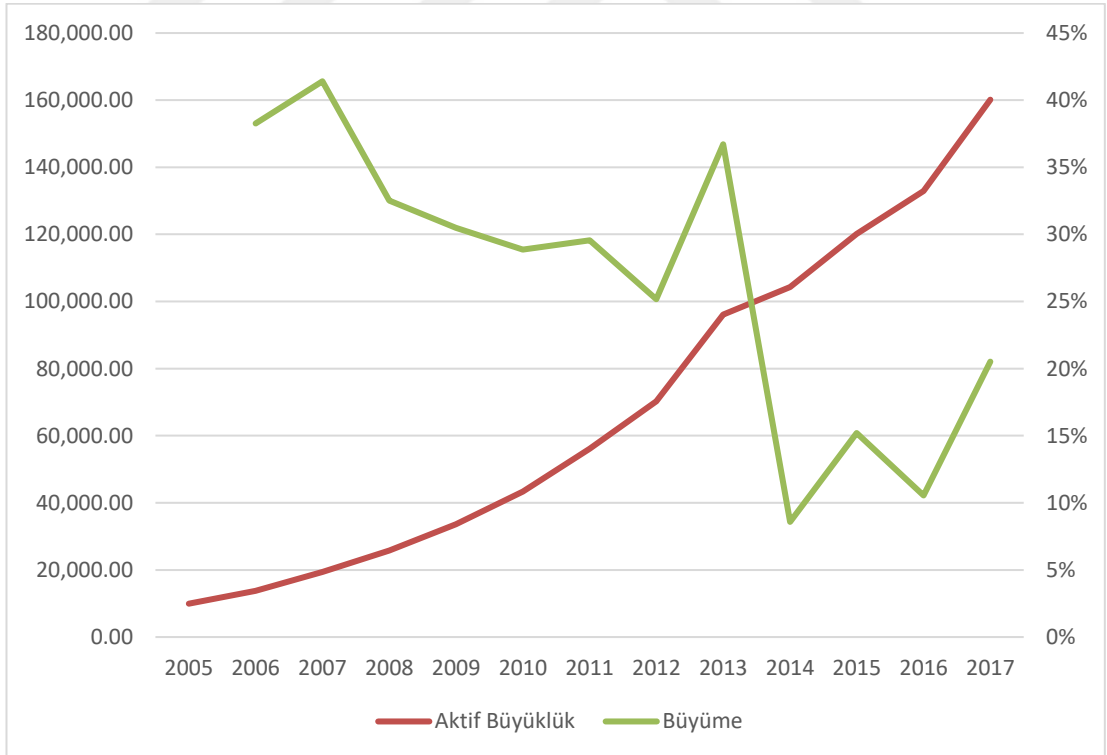
Şekil 2.2 : Aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 ülke (Reuters)

Türkiye özelinde de katılım bankacılığı dünyada olduğu gibi 2000’li yıllarda hızlı büyüme sergilemiştir. Sadece hızlı büyüme ile kalmamış, bu yıllarda sektör içerisinde aldığı payları da önemli ölçüde arttırmayı başarmıştır. 2006 yılı başında sektör içerisinde aldığı pay %2.5 seviyesinin altında iken kısa süre içerisinde bu seviyeyi ikiye katlamış olup, Bank Asya’nın kapatılma süreci ve sonrası düşüş yaşasa da %5 seviyelerinde pazar payını sürdürmektedir. (Şekil 2.3)

2005 yılında yaklaşık 10 milyar TL olan katılım bankacılığı aktif büyüklüğü 2017 yılı bittiğinde 16 katına çıkarak 160 milyar TL’ye yükselmiştir. Yıllık ortalama büyüme %26.5 seviyesinde gerçekleşirken aynı dönem içerisinde mevduat bankacılığının ortalama büyümesi %18.5 olarak gerçekleşmiştir. (Şekil 2.4) Bu büyüme farkı katılım bankacılığının ilerleyişini gösterirken yıllar ilerledikçe büyüme oranlarındaki farkın azalması katılım bankacılığının potansiyeline ulaştığının veya büyümesinin önünde bir takım engellerin olduğunun göstergesi olabilir.

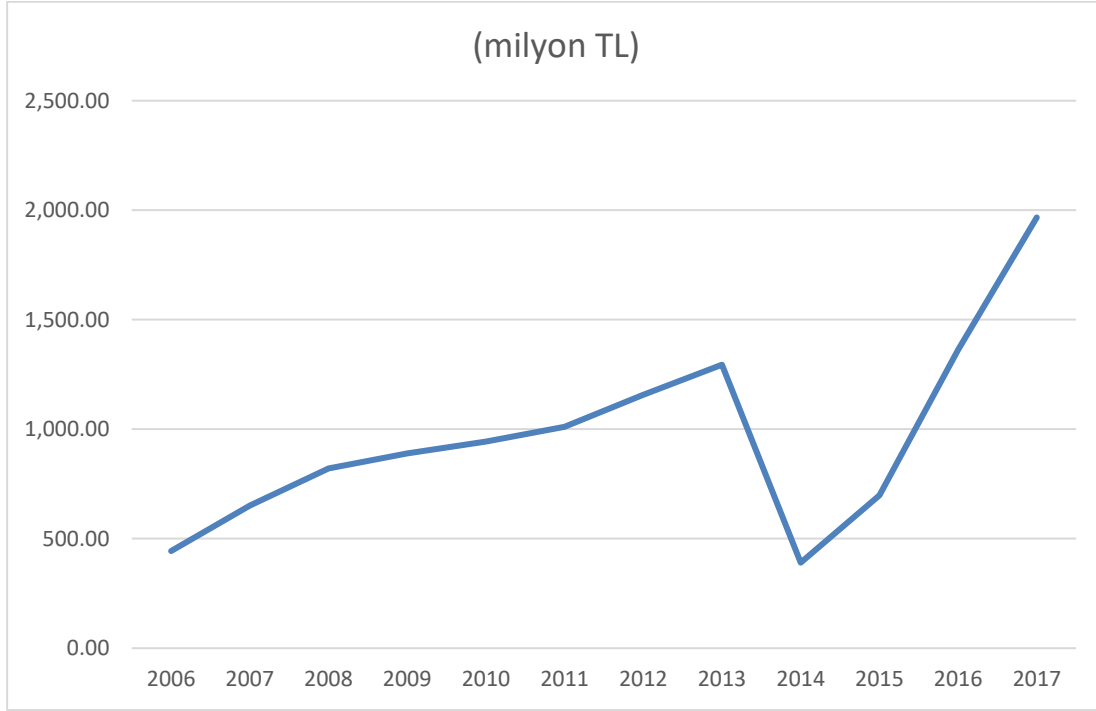
Şekil 2.3 : Katılım bankacılığı aktifleri pazar payı (BDDK)

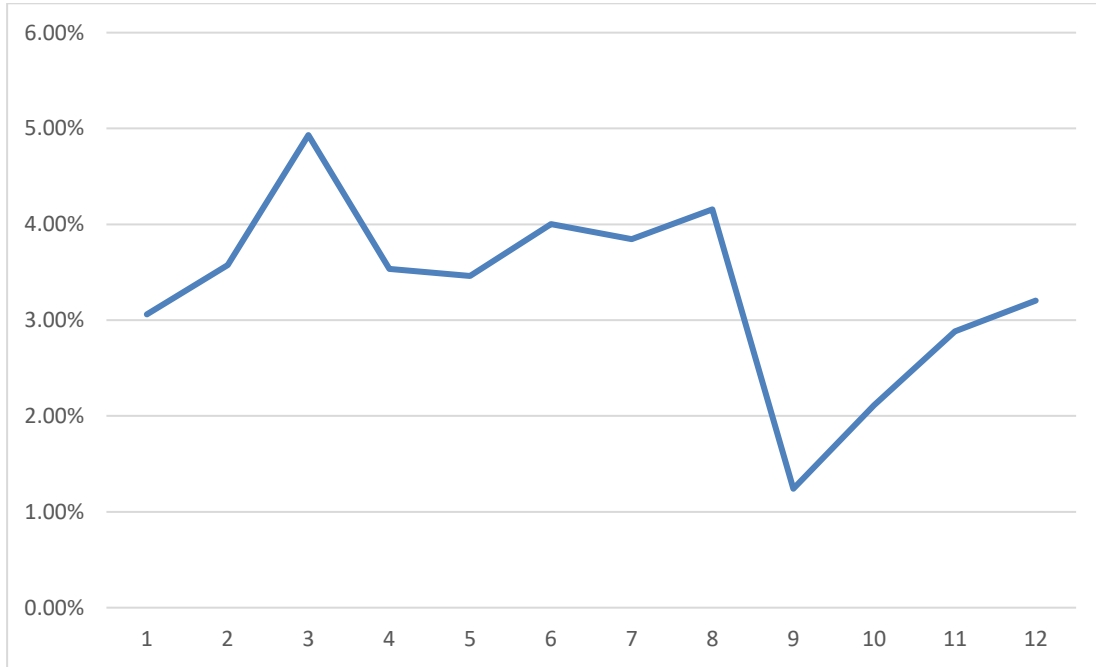
Şekil 2.4 : Katılım bankacılığı aktif büyüklüğü ve büyüme oranı (BDDK)

Ancak karlılık verilerine baktığımız zaman yıllar ilerledikçe bir büyümenin varlığından söz edilebilse bile karlılıktan aldığı pay Bank Asya'nın kapatılma

sürecinde yaşanan olumsuzluğu bir kenara koyarsak %3'ler seviyesinde kalmıştır. Yani katılım bankaları aktiflerini büyütebilirken aynı dönemde bunu karlılığına yansıtamamıştır. (Şekil 2.5) (Şekil 2.6)

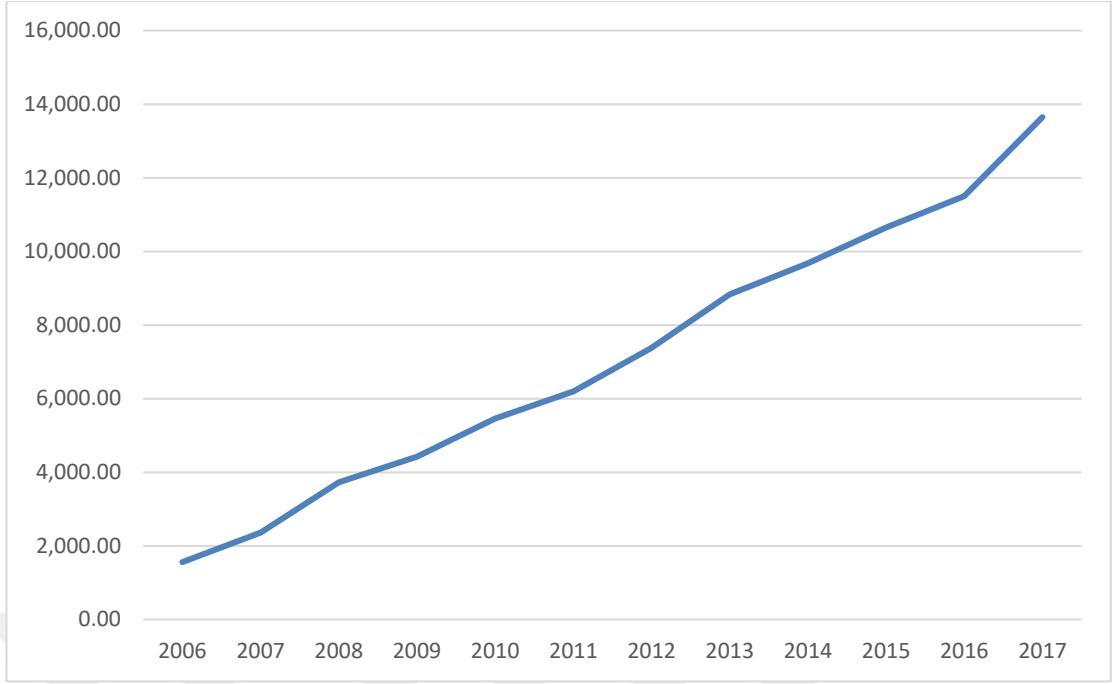

Şekil 2.5 : Katılım bankacılığı karlılık (BDDK)

Şekil 2.6 : Katılım bankacılığı karı (sektör payı) (BDDK)

Son olarak da özkaynaklarında da aktiflerinde olduğu gibi bir büyümenin varlığından rahatlıkla söz edilebilmektedir. (Şekil 2.7)

Şekil 2.7 : Katılım bankacılığı özkaynakları (milyon TL) (BDDK)

3. İSLAMİ KONVANSİYONEL BANKACILIK FARKLARI

İki banka türü arasındaki en büyük fark tahmin edileceği üzere faiz olmaktadır. İslami bankacılık prensipleri faize müsaade etmediği için sistemin İslami olabilmesi için müşteri ile banka arasında kar-zarar ortaklığı tesis edilmesi gerekmektedir. Faiz dışında belirsizlik (spekülasyon), alkol, kumar gibi İslamın helal görmediği hususlar üzerinde yapılacak işlemler de kesinlikle yasaklanmıştır.

3.1 Ürünler

Bu temel ölçütler altında 2 banka türü arasındaki temel farklar aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir.

3.1.1 Mevduat

Normal bankacılık mevduat faiz oranını belirleyip vade sonunda ödemeyi taahhüt ettiği faizi müşterisine öderken islami bankacılıkta böyle bir durum mümkün değildir. Katılım bankacılığında getiri sağlayan mevduata katılma hesabı denmektedir. Bunun nedeni müşteri bankanın yapacağı işlemde oluşacak kara veya zarara katılmasıdır. Yani vade başında müşterinin elde edeceği kar net değildir. Banka müşteriden aldığı fonu projelerde kullanır ve bu işlerden bir kar elde eder. Müşteri ile de öncesinde bu karı veya oluşması durumunda zararı oransal olarak nasıl paylaşacağını belirler. Vade sonunda müşterinin yatırdığı paralardan oluşan kullandırım havuzunun karlılığına göre de kar elde eder. Yapılan fon kullandırım işlemlerinin yüksek oranda batması müşterinin anaparasının azalmasına neden olabilecektir. Aslında amaçlanan müşterinin projenin getirisine de riskine de ortak olmasıdır.

3.1.2 Kredi

Bankacılık sistemi fon ihtiyacı olan müşterilerine belirlenen kredi faiz oranları ile ihtiyaçları olan fonu nakit olarak vermektedirler. Bankanın belirlediği limitler dâhilinde müşteri istediği kadar krediyi bir işleme-ticarete konu olmaksızın alabilmektedir. Ancak islami bankacılıkta bütün işlemler ticarete dayanmak

zorundadır. Bu noktada banka fon sahibini direk nakit olarak fonlayıcı değil, yapacağı ticaret için alacağı malı kendisi adına satın alan ve daha sonra da karını alıp iş sahibine geri satan kuruluş olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple bütün kredi işlemleri bir ticarete konu olmak zorundadır.

3.1.3 Kredi kartı ve POS makinası

Her iki bankacılık türü de alternatif ödeme kanalları ile müşterilerine hizmet sunar. Faizli bankalar belirledikleri alışveriş faizi, gecikme faizi ile müşterilerinin kredi kartlarını kullanmasını arzu eder. Yine ticari müşterilerinin kendi POS'lerini kullanarak onlardan komisyon, bloke veya faiz olarak gelir elde eder. İslami bankacılık prensiplerinde faiz olmadığı için yukarıda saydığım faizleri alamadığı gibi müşterilerine taksit avantajını ancak belirlenen kullandırım oranları ile verebilmektedir. Bu durum da bu kartların cazibesini azaltan bir unsur olmaktadır.

3.1.4 Faiz (kar payı) ve vade riski

Bankalar için fon sahibi ile kredilerin vade farklarından kaynaklanan büyük bir risk bulunmaktadır. Bu riskleri hedge edebilmek için piyasada oluşturulmuş bir çok ürün vardır. Bu ürünlerden bazıları faiz oran swap, çapraz kur swap, forwardlar bir çok çeşit opsiyonlar islami alanda şeri açıdan uygun görülmemektedir. Özellikle türk lirası gibi piyasa oranlarının volatilitesi çok yüksek olan bir para biriminde uzun vadede sabit getiri ile verilen krediler bankalar tarafından hedge edilirken islami bankalar bu risklere maruz kalabilmektedir.

3.1.5 Piyasa imkanları

Hem piyasa yapıcı ve düzenleyiciler hem de serbest piyasa oyuncularını piyasayı oluşturan sistem ve imkanlarını daha çok faize dayalı enstrümanlarla kullanmaktadır. Örneğin TCMB piyasa yapıcı ve nihai kredi mercii olarak yapmış olduğu açık piyasa işlemlerinde (APİ) 2013 yılına kadar sadece faizli enstrümanlar kullanmaktaydı. Bu yıldan itibaren katılım bankacılığı için bazı enstrümanlar geliştirilmiş olsa da mevcuttaki ürünlerinin sadece belli bir kısmı katılım bankacılığına hitap etmektedir. Son dönemde TCMB'nin bankalar arası para piyasasından bankalara depo (faizli) yöntemi ile %9.25 oranda para verme imkanı varken katılım bankaları bu yöntemi faizli olduğu için kullanamayıp %12.25 gibi yüksek bir orandan geç likidite penceresini kullanmka zorunda kalmıştır. Yine TCMB bankaların ihtiyacına göre

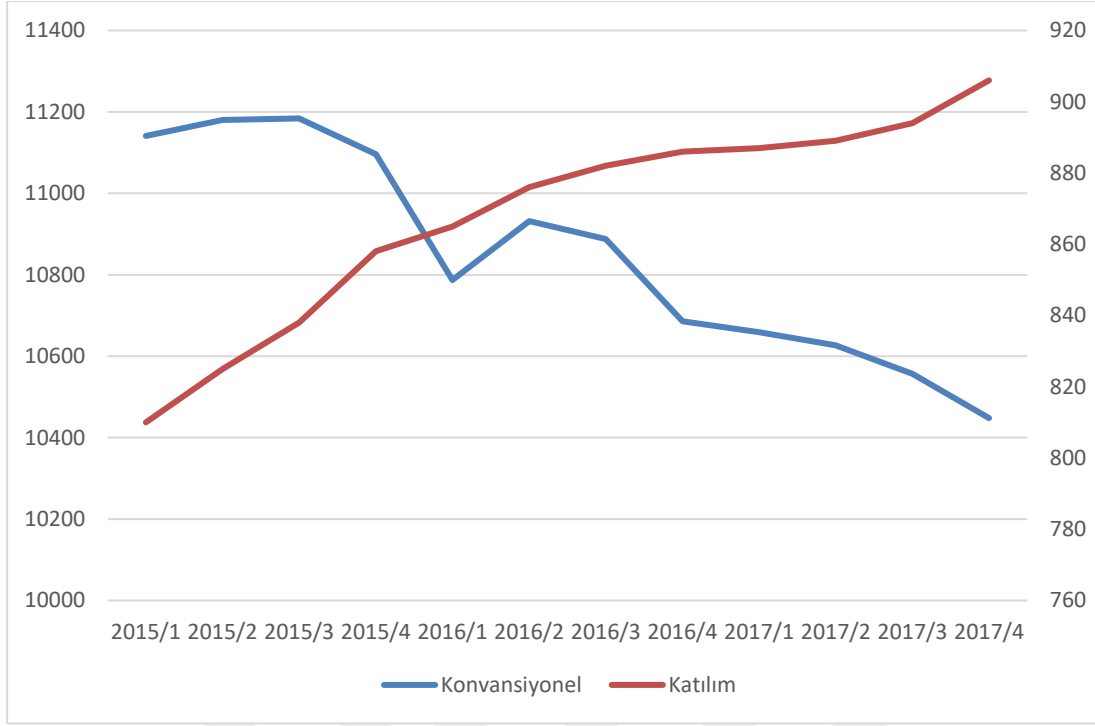
döviz depo takası yaparken katılım bankacılığı şeri açıdan bu ürünü de kullanamamaktadır. Bu tür durumlar katılım bankacılığı için bir dezavantaj olarak ortaya çıkabilmektedir.

3.1.6 Tahvil/Sukuk

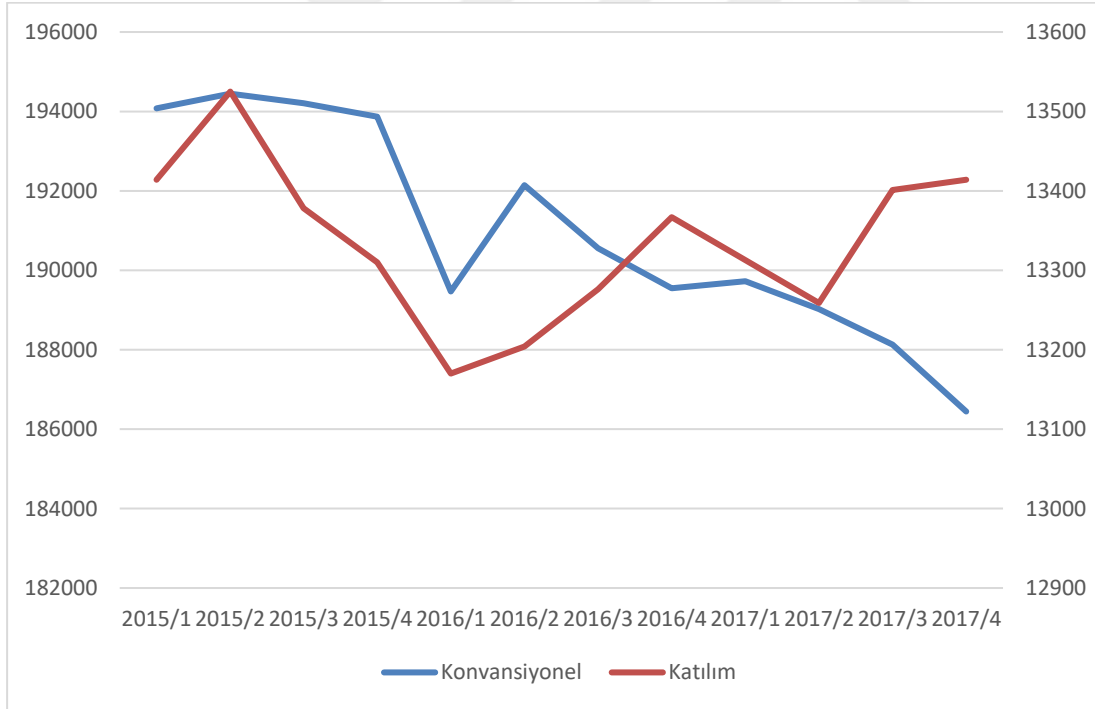
Türkiye’de yaygın kullanımı ile kira sertifikası, katılım bankalarının bono tahvil benzeri nitelikli yatırımcıya veya halka arz yoluyla piyasaya ihraç edip fon toplama yöntemlerinden birisidir. Konvansiyonel bankalar bu ihraçlarını kolaylıkla yapabilirken katılım bankaları bu ihraca çıkarken şeri açıdan taahhüt ettiği kar payını ödeyebilmek adına dayanak varlık göstermek zorunda kalmaktadır. Bu durum da katılım bankalarının ihraçlarını kısıtlayan unsurlardan birisi olmaktadır.

3.1.7 Tecrübe

Bu başlık altında bilgi birikimi ve tecrübeye dayalı unsurların oluşturabileceği bazı avantajlardan bahsedilecektir. Konvansiyonel bankaların tarihi Türkiye özelinde cumhuriyet döneminin başlangıcına dayanırken katılım bankaları daha önce de belirtildiği gibi 1980li yılların sonuna dayanmaktadır. Ne kadar dinamik ve değişken öğrenme süreci olursa olsun yıllar bankalara ve ülke insanına yani müşterilere bazı alışkanlıklar ve birikimler kazandırmıştır. Konvansiyonel bankalar şube ağı tarafında potansiyeline yaklaşmışken hangi şubelerin gerekli olup olmadığına dair karar verme noktasına ulaşmıştır. Katılım bankaları ise büyüme potansiyeline ulaşabilmek için şube ağını genişletmek adına yeni şubeler açmaya devam etmektedir. Her yeni şubenin kendini amorti etme süresi olacağından katılım bankaları yatırımlarının bir kısmını şubelere yöneltirken konvansiyonel bankalar yatırımlarını farklı alanlara yöneltebilecek seviyeye gelmiş hatta gerekli olduğunda şube kapama, personel çıkarma işlemlerini de yapabilmektedir. Katılım bankalarının şube ve personel sayılarına ulaşılabilen 2015 yılından itibaren 12 çeyrek boyunca konvansiyonel bankalar şube sayısını azaltarak maliyet azaltıcı verimlilik arttırıcı işlem yapabilirken katılım bankaları şube ağını büyütmeye çalışmaktadır. (Şekil 3.1) Personel sayısında da konvansiyonel bankalar önemli bir azaltma yaparken katılım bankaları arttırmasa da sayıyı değiştirmemektedir. (Şekil 3.2)

Şekil 3.1 : Yıllara göre şube sayıları

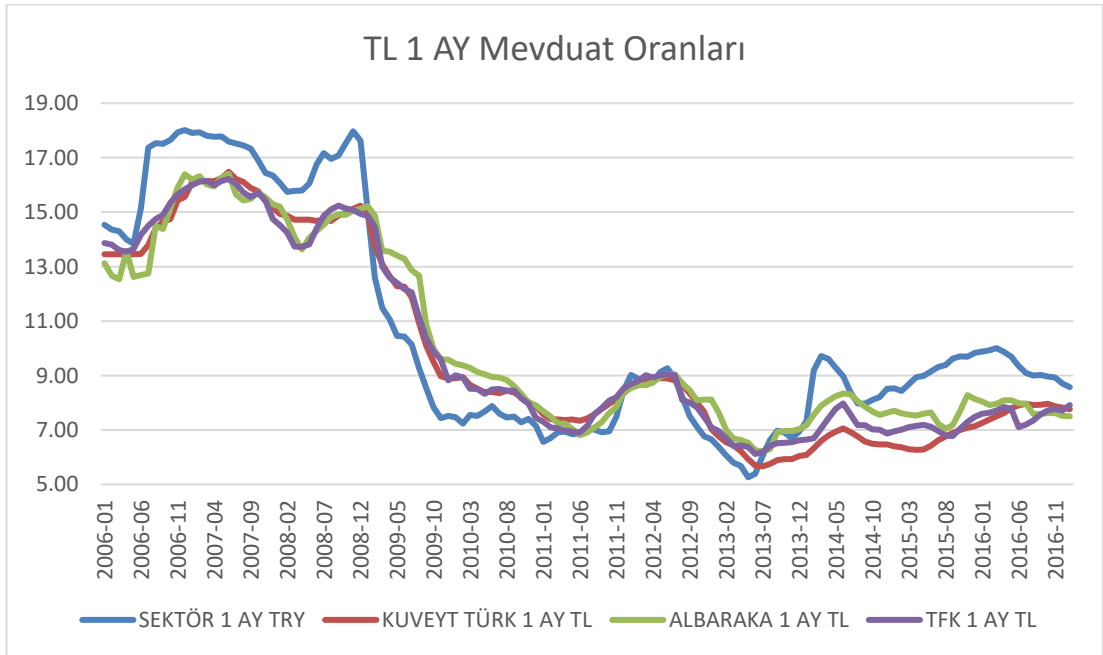

Şekil 3.2 : Yıllara göre personel sayıları

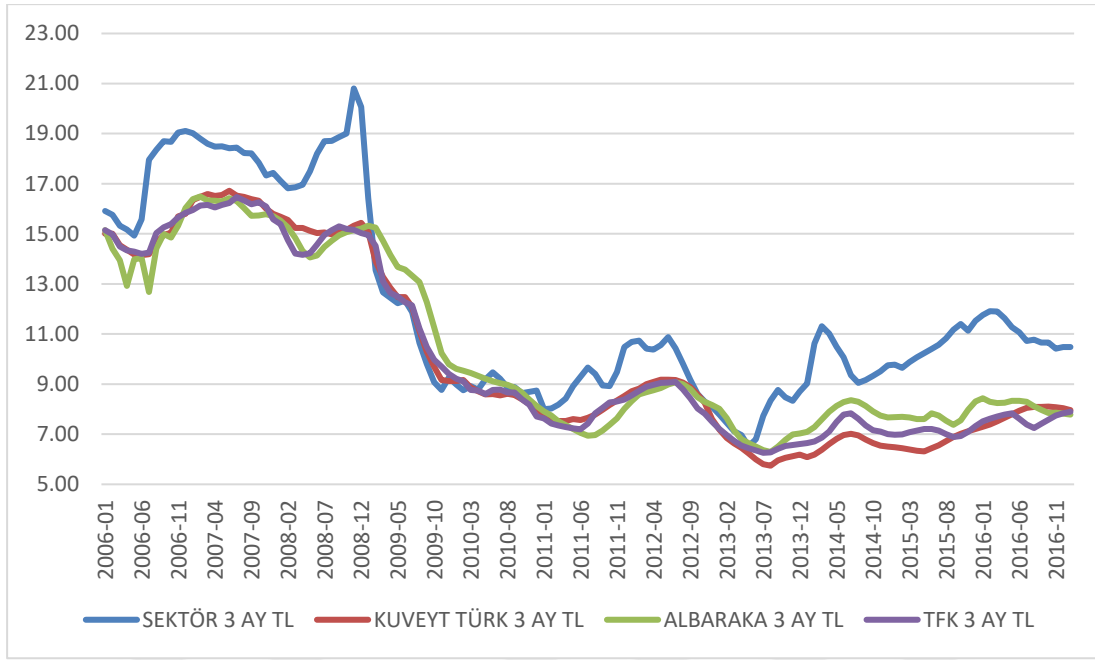
3.2 Farkların Değerlendirmesi

Yukarıda bahsedilen temel faktör ve ürünlerin sonucunda konvansiyonel bankalar müşterilere daha kolay ulaşma imkanı bulabilmektedirler. Çünkü müşteri ile banka

arasındaki ilişki daha net olmaktadır. Yine bu bankalar müşterilerine ihtiyaç kredisi kanalıyla yüksek oranlı kredi verebilmektedir. Kredi kartları, nakit çekimlerin hepsi yüksek oranlıdır. Bankalar bu işlemlerden oransal olarak iyi karlar edebilme imkanına sahipken katılma bankaları kredisini zamanında ödemeyen bir müşterisinden elde edeceği gecikme zararının kar kalemine bile aktaramamaktadır. Riskleri yönetebilme açısından da faizli bankaların elinde bulundurduğu ürün yelpazesi çok geniştir. İslami bankacılığın geride kalacağı hususlardan bir diğeri ise kart, hesap, işlem gibi komisyon gelirleri elde etme konusunda rakiplerinin gerisinde kalmasıdır. Bir müşterinin islami bankacılıkla çalışması için en önemli faktörün islami ve faiz hassasiyeti olması denilebilir. İşte bu noktada bu tür müşteriler için mevduatlarından elde edeceği gelir diğer bankaları gerisinde kalmış olsa bile parasını bu bankalarda tutmaya devam edebilecektir. Özellikle 2017 yılında Türkiye örneğinde iki banka türü arasındaki mevduat fiyatlaması farkı %2-%3 aralığındadır. Şekil 3.3 ve Şekil 3.4'te görüleceği üzere piyasa faizlerinin hızlı yükseldiği ve düştüğü noktada katılım bankalarının kar payı oranları ile piyasa oranları arasında büyük farklılıklar oluşabilmektedir. Faizler hızlı yükseldiğinde buna cevap veremeyip %2-%3 arasında düşük ödeme durumu söz konusu olabilmektedir. Bu bir avantaj gibi gözükse de katılım bankalarının mevduatlarını büyütme konusunda bir engel teşkil edebilir. Tam tersi faizlerin hızlı düştüğü durumlarda ise piyasanın üzerinde oran vermesi de mevcuttur.

Şekil 3.3 : 1 ay vadeli TL mevduat oranları (TCMB, KBB)

Şekil 3.4 : 3 ay vadeli TL mevduat oranları (TCMB,KBB)

4. BANKA KARLIĞI LİTERATÜRÜ

Ekonomi literatüründe bankacılık karları üzerine yapılan çalışmalar öncelikli olarak konvansiyonel bankalarla ortaya çıkmaya başlamıştır. Ho ve Saunders (1981) literatüre ilk olarak net faiz marjını banka performansını ölçmek için getirenler olmuştur. Marj 4 faktöre dayanmaktadır. Yönetimsel risk iştahı, banka tarafından yapılan işlemlerin boyutu, banka pazar yapısı ve faiz oranlarının varyansı bu 4 faktörü oluşturmaktadır. Sonuç olarak da marjın pozitif ve önemli ölçüde tahvil faizlerinin varyansına bağlı olarak değiştiği saptanmıştır. Net faiz marjını (NIM) kullanarak yapılan çalışmalardan literatürde öne çıkanlar Angbazo, Maudos ve De Guevara, Sounders ve Schumacher'in çalışmaları olmuştur. Angbazo (1997) NIM modeli ile bankaların temerrüt riski ve faiz riski ilişkisini ortaya koymak istemiştir. Ayrıca NIM'in ana sermaye, faiz oluşturmayan rezervler ve yönetim kalitesiyle pozitif şekilde likidite ile negatif şekilde ilişkisi bulunmuştur. Maudos ve De Guevara (2004) da Ho Sounders modelini kullanarak Avrupa bankaları için benzer çalışmayı yürütmüş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. NIM sektörün rekabet ortamına, faiz riskine, kredi riskine, ortalama operasyon maliyetlerine ve risk iştahına bağlı çıkmıştır. Sounders ve Schumacher (2000) de diğer bulgulara benzer sonuçlar üretmiş olup özellikle faizlerdeki oynaklığın NIM'ler üzerinde önemli ve pozitif bir etkisini olduğu sonucuna ulaşmıştır. Türkiye özelinde de NIM kullanılarak yapılmış çalışmalar mevcuttur. Uğur ve Erkuş (2010) yapmış oldukları çalışmada Ho Sounders modelini kullanarak Türkiye için sonuçlar üretmiştir. Banka özelindeki faktörlerden pazar payı ve yönetim kalitesi olumsuz etkide bulunurken operasyon maliyetleri, risk iştahı ve banka boyutu olumlu etki oluşturmaktadır. Makro faktörlerde ise sadece enflasyonun marjlarda etkili olduğu saptanmıştır.

NIM dışında konvansiyonel banka karlılığını ölçmek üzere farklı çalışmalar da yapılmıştır. ROA bunlardan birisidir. ROA banka karlılığını belirlemek için en övülen indikatördür. (Rivard ve Thomas, 1997) 1989 yılında Bourke tarafından yapılan çalışmada ROA ve ROE performans kriteri olarak ele alınmıştır. Girdi olarak ise

alışan harcamaları, sermaye rasyoları, likidite rasyosu (likit aktifler/toplam aktifler), konsantrasyon oranı, hkmet ortaklığı, faiz oranları pazar büyümesi ve enflasyon kullanılmıştır. Modelin sonuçları ise genel olarak sermaye rasyoları, likidite rasyoları ve faizlerin karlılığı pozitif etkilediği şeklindeyir. Molyneux and Thornton (1992) da ROE'yi karlılık ölçütü olarak kullanıp Bourke'in analizindeki sonuçları doğrulamıştır. alışmasında Bourke'e ek olarak sermaye ve banka rezervlerini eklemiştir. Literatürde ROA bazlı yapılan başka çalışmada Athanasoglou vd. (2008) banka karlılığını banka özel, endüstri özel ve makroekonomik faktörlere bakarak ölçmeye çalışmıştır. Banka özelindeki faktörler sermaye, kredi riski, maliyet yönetimi, büyüklük; endüstri özel faktörler sahiplik durumu ve konsantrasyon; makro faktörler de enflasyon beklentisi, döngü çıktısı olmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre karlılık sermaye ve emek verimliliği karlılığı olumlu etkilerken, maliyetler ve yüksek kredi riski olumsuz etkilemektedir. Boyutun ve sahipliğin büyük bir önemi bulunamamıştır. Alper ve Anbar (2011) da banka karlılığını ölçmek için ROE ve ROA'yı kullanmış olup çalışmalarını Türkiye özelinde gerçekleştirip diğer çalışmalarda da görülen 3 genel etken özeline yoğunlaştırmışlardır. Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak mevduat kalemini tanımlayıcı faktör olarak kullanmışlardır. Türkiye'deki bankalar için aktif büyüklüğü ROA ile pozitif ve anlamlı ilişkide olup karlılığı açıklayan etmenlerden birisi olmuştur. Kredi mevduat oranı ve takipteki krediler ise negatif etki etmektedir. Bunların dışındaki bankalara özel faktörler ve makroekonomik faktörlerin önemli bir etkisine rastlanmamıştır.

Konvansiyonel bankacılığın geçmişi ve büyüklüğü düşünüldüğünde bu tür bankalar üzerine yapılan farklı boyutta çalışmalara erişmek mümkündür. Ancak islami bankacılık konvansiyonele göre çok daha az gelişmiş ve yenidir. Bu sebepten dolayı literatürde islami bankacılık alanında banka performansını, karlılığını, verimliliği gibi konuları ölçmek üzere yapılan çalışmalar hem daha az hem de kısıtlıdır. Buna rağmen ülkeler özelinde, çeşitli ülkeler arasında ve islami konvansiyonel şeklinde karşılaştırmaların yapıldığı çalışmalar bulunabilmektedir.

Bashir (2003) literatürde sadece islami bankacılık üzerine yapılan çalışmalar arasında ilklerden ve ne çıkanlarından olmuştur. Sekiz Orta Doğu ülkesindeki islami banka verisi kullanıp karlılık ve verimliliği tahmin etmeye çalışmıştır. Yüksek sermaye oranı ve kredi mevduat oranının karlılığı arttırdığı ve bu sonuçların önceki çalışmalarla uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kısa dönem fonlama, faiz dışı getiriler ve genel

giderler de bankanın karlılığını arttıran faktörler olarak göze çarpmaktadır. Genel giderlerin karı arttırıcı çıkarmasının nedeni ise yüksek karlılık ile yüksek maaş ve giderlerin dolaylı ilişkisi gösterilmektedir. Son olarak da yabancı ortaklıklar İslami bankacılığın karlılığı için artı faktörlerden çıkmıştır. Yine aynı yıl Hassan ve Bashir (2003) islami bankacılık karlılığı üzerine 21 ülkede 1994-2001 yılları arasındaki bilanço verileri kullanılarak yaptıkları çalışmada ROA, ROE, NIM ve kârın belirleyicilerini modellemeye çalışılmıştır. Girdi olarak da banka özelinde aktif kalitesi kalemleri, sermaye, operasyon ve likidite rasyoları, GDP ve enflasyon gibi makro veriler ve ülkeler arası çalışma olduğu için karlılığı etkileyecek rezerv vergi oranları dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bulguları ise sermaye arttıkça karın arttığı, kredi oranları arttıkça karlılığın azaldığı şeklindedir. Ayrıca GDP büyümesi karlılığın artması için önemli bir faktör olmakta ve ROA, ROE hesabında önemli yer almaktadır. T. Beck vd. (2013) cross country şeklinde yaptıkları çalışmada islami ve konvansiyonel bankacılığı 4 kategoride karşılaştırmışlardır. Bunlar iş modeli, verimlilik, aktif kalitesi ve istikrar olmuştur. Çalışmada her ne kadar teoride bir takım farklılıklardan söz edilse de gerçekte islami bankaların iş modelinin konvansiyonel bankalardan çok da farklı olmadığı tespit edilmiştir. Ampirik sonuçlar az sayıda anlamlı değişkenin farklı olduğunu göstermiştir. İslami bankaların daha az verimli olduğu ama daha iyi aktif kalitesini sahip olup daha iyi sermayeleştiği ve kriz zamanlarında daha iyi performans gösterdiği bulunmuştur. P.H Sun vd. (2017) de iki banka türünü karşılaştırmışlar ve metod olarak Ho ve Sounders'ın NIM modelinden esinlenmişlerdir. Modelleme için 3 kategoride veriler tercih edilmiştir. Bank bank-specific financial variables: Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim verimliliği, likidite riski, operasyon maliyetleri, faiz ödemeleri, banka büyüklüğü, Lerner endeksi, risk iştahı ve gerekli rezervlerin alternatif maliyeti. Bank specialization değişkenler: Kredi aktif oranı, kredi mevduat oranı. Diversification variables: Trading geliri ve komisyon geliri olmuştur. Çalışmanın sonuçları konvansiyonel bankaların (CB) kar marjının daha yüksek olduğunu göstermektedir. NIM CB'ler için %2.17 olurken IB'ler için %1.61 olmaktadır. CB'ler rekabette daha iyi, daha büyük banka büyüklüğüne sahip ve daha iyi ürün tasarım kapasitelerine sahiptir. IB'ler ise sektöre çok daha sonra girmesine rağmen çok daha yüksek sermaye yeterlilik rasyosuna sahiptirler. Sermaye yeterlilik rasyosu, yönetim verimliliği ve farklılaşma verileri banka performansını açıklayan belirleyiciler olmuştur.

Setyawati vd. (2017) de ROA'yı karlılık performans ölçütü kullanarak ROA'yı etkileyen faktörleri bulmaya çalışan çalışmalardan birisini yapmışlardır. Diğer çalışmalarda da gördüğümüz içsel ve dışsal belirleyiciler bu çalışmada da dikkat çekmektedir. NPL ve sermaye gücü içsel faktör olarak kullanılırken GDP, enflasyon ve kriz dönemi için kullanılan gölge dışsal faktörler olarak modellemeye girmiştir. Sonuç olarak islami bankaların performanslarının takipteki krediler ve enflasyondan anlamlı derecede etkilendiği bulunmuştur. Ayrıca kriz sonrası islami bankaların performansı görece daha iyi olmaktadır.

Türkiye'de bankaların verimliliği üzerine de çalışma yapılmıştır. DEA analizi yapılarak verimlilik ölçülmeye çalışılmış ve verimlilik kar, sermaye, harcamalar, mevduatlar, krediler, NPL, büyüklük, GDP ve enflasyondan oluşan 9 değişken ile ölçülmeye çalışılmıştır. Sonuçlar, katılım bankalarının ortalama verimliliğinin her yıl konvansiyonel bankaların üstünde olduğunu göstermektedir. (Batır vd, 2017)

Yanıkaya vd. (2018) makalelerinde GMM modeli kullanarak hem NIM hem de ROA ile CB ve IB'lerin karlılığını etkileyen dinamikleri analiz etmeye çalışmıştır. Bunun için 2007-2013 yılları arasındaki 74 IB ve 354 CB verisi kullanılmıştır. Dynamic panel veri tahminlemesi yapılmıştır. Yine banka özelinde ve ülke özelinde olmak üzere 2 ana kategoride veriler incelenmiştir. Banka özelindeki değişkenler; NIM, ROA, gecikmeli karlılık, sermaye oranı, sermaye yetelilik oranı, kredi kayıp oranı, kredi mevduat oranı, operasyonel maliyetin aktive oranı, büyüklük, riskli aktif oranı, faiz dışı gelir, lerner indeksi, yabancı ortaklık kullanılmıştır. Ülke özelinde ise enflasyon, GDP büyümesi, regülasyon kalitesi kullanılmıştır. Ayrıca bir takım gölge değişken de kullanılmıştır. Tahminleme sonuçlarına göre karlılığı etkileyen faktörler iki farklı banka türünde farklı dinamiklerin oluştuğunu göstermektedir. CB'ler gecikmeli NIM değişkeninden pozitif ve anlamlı etkilenirken IB'ler için anlamlı bir etki ortaya çıkmamıştır. CB'ler için de durum benzer çıkmaktadır. CB'ler operasyonel maliyetlerini NIM'e yansıtabilirken IB'ler yansıtamamaktadır. Lerner indeksi olumlu bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kredi karşılık oranı her iki banka türü için de olumsuz ama anlamlı bir kriterdir. Banka boyutu IB'ler için pozitif bir etmen olurken riskli aktifleri ise karlılık anlamında olumsuz bir etken olmaktadır. Enflasyon CB'lerde negatif etki oluştururken IB'ler için etkisi pozitif çıkmaktadır.

Rashid ve Jabeen (2016) çalışmalarında amacı empirik olarak Pakistandaki IB ve CB'lerin banka özel, finansal ve macroekonomik performans belirleticilerini

incelemektir. Finansal performansı ölçmek için CAMELS prametrelerini kullanmaktadır ve GLS regresyon metodu kullanılmıştır. CAMELS, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim, kazançlar, likidite ve riske olan hassaslıktır. Rasyolar kullanılarak finansal performans ölçüldükten sonra aynı performans banka özelinde, finansal ve makroekonomik olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar operasyon maliyeti, rezervler, banka boyutu, mevduatlar, operasyon verimliliği, market cap, konsantrasyon oranı, GDP ve reel faiz oranıdır. Operasyonel maliyetin net faiz gelirin oranları ve aktive oranla maliyetleri yüksek olanlar FPI’da başarılı olmamaktadır. Diğer tarafta fazla rezerv tutan bankaların ise daha başarılı olduğu görülmektedir. Banka boyutu ve mevduatları ise önemli şekilde performansa etki etmemektedir. Aynı şekilde market capi ve konsantrasyonu da etkili değildir.

Lee ve Isa (2017) da iki farklı banka türü arasındaki banka marjlarını belirlemek üzerine çalışma yapanlar arasındadırlar. Malezya’da 20 CB ve 16 IB’nin 2008-2014 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Dinamik 2 adımlı GMM tahminleme tekniğinden faydalanmıştır. Modelde banka marjları marj değişkenleri, banka özelindeki faktörler ve farklılaşma faktörleri yer almaktadır. Kullanılan faktörler operasyon maliyetleri, operasyonel verimlilik, kredi riski, likidite riski, risk iştahı, pazar payı, büyüklük, üstü kapalı faiz ödemeleri, rezerv tutmanın fırsat maliyet, fonlama maliyeti, net faiz dışı gelir ve aktif çeşitliğidir. Çalışmanın sonuçlarına göre IB’ler ile CB’lerin banka marj belirleyicileri arasında önemli benzerlikler mevcuttur. İki banka türü için de operasyonel maliyetler, operasyonel verimlilik, kredi riski, Pazar payı ve üstü kapalı faiz ödemeleri önemli etkenler olarak öne çıkmaktadır. Ancak CB’ler için risk iştah seviyesi, fonlama maliyetleri de önemli etkenken IB’ler için önemli olmamaktadır. Yazarlara göre bunun nedeni IB’lerin büyüklüğünün küçük olmasından dolayı kendi fiyatlama mekanizmalarının pazardan etkilenmesidir. Yazarlar ayrıca CB’lerin IB’lere göre operasyon maliyetleri ve verimlilik konusunda daha verimli yönetildiğini söylemektedirler.

Yine başka bir çalışmada Hutapea ve Kasri (2010) Endonezya’daki islami ve konvansiyonel bankaların banka marjları arasındaki ilişki Ho ve Sounders’ın zaman serisi yaklaşımı kullanılarak incelemektedir. Banka marjını iki farklı ana başlık altında belirlemeye çalışmıştır. Bunlar spreadin belirleyicileri olarak faiz volatilitesi ve default riski olurken, banka özelindeki faktörler olarak da likidite riski, sermaye, banka rezervlerinin alternatif maliyeti, yönetim kalitesi olmuştur. Bulgular banka marjlarının

yukarıda sayılan çalışmaların aksine (Angbazo, Valverde ve Fernandez) faiz değişkenliğinden olumsuz olarak etkilendiği şeklindedir. (Kasri ile aynı)

Abbas vd. (2016) Pakistan özelinde banka performans ve verimliliğini ölçmeye çalışmıştır. Banka performansı kurulan modelde bankaya özel, pazar ve makro faktörlere yer verilmiştir. Detaylar ise yaş, sermaye oranı, kredi oranı, NPL, pazar payı, ROA, servis gelir oranı, operasyon gider oranı, HHI (bütün bankaların pazar paylarının karesi), kriz için gölge değişken, GDP deflatörü ve GDP büyümesi kullanılmıştır. Performans ölçümü için ilk aşamada DEA modeli kullanılmış olup daha sonra tobit regresyon ile verimlilik ve performansın belirleyicileri bulunmaya çalışılmıştır. Sonuçlar verimlilikte yaş, sermayeleşme ve kredi oranı ile pozitif, karlılık ve operasyonel gelirle ise ters ilişkide bulunmaktadır. Endüstriye özel ve makroekonomik faktörlerin verimlilik üzerinde etkisi olmamaktadır. Etketilikte ise yaş, sermayeleşme, büyüklük ve servis gelirlerinin efektif olma konusunda önemli ve pozitif etmenlerden olduğunu göstermektedir. Kredi karşılığı ve karlılık ise negatif etmenlerdir. Performans kaleminde ise yaş, sermayeleşme, servis giderleri, minimum sermaye gerekliliği, GDP büyüme oranı pozitif faktörler olurken karlılık, konsantrasyon ve enflasyon negatif etmenlerdir.

Ismail vd. (2013) de DEA metodolojisini kullanarak islami ve konvansiyonel bankaların maliyet verimliliğini ölçmeye çalışmışlardır. Abbas vd. (2016) da olduğu gibi önce DEA sonra da tobit regresyon modeli kullanılarak verimliliği belirleyen faktörler bulunmaya çalışılmıştır. Modelde kullanılan girdiler büyüklük, karlılık, sermaye oranı, kredi kalitesi (NPL), operasyon maliyet oranı olmuştur. Malezya’da yapılan bu çalışmada bulgular IB’lerin CB’lere göre kaynakları düzenlemede daha verimli olduğu şeklindedir.

Zarrouk vd. (2016) de islami bankacılık karlılığının konvansiyonellerle aynı faktörler tarafından mı oluştuğunu araştırmışlardır. Farklı ülkelerde 51 İB’nin 1994-2012 gibi uzun bir dönem arasındaki verileri dinamik panel data yöntemi ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Modelleme de karlılık indikatörü olarak ROA ve ROE kullanılmıştır. Bunların belirleyicileri olarak da yine banka özelinde, makro ve gölge faktörlerden yararlanılmıştır. Veriler; likidite(kredi/aktif), risk(total debt/total assets), verimlilik rasyoları (total income/total operating expenses), aktif kalitesi, sermaye, finansal olmayan gelirler, GDP, toplam yatırımlar, enflasyondan oluşmaktadır. Sonuçlar bize sermaye değişkenlerinin, aktifler üzerindeki net karlılığın ve kredi mevduat oranının

IB'lerin karlılığını pozitif, kredi karşılık ve maliyet gelir oranının negatif etkilediğini göstermektedir. Ayrıca finansal olmayan aktiviteler de karlılık üzerine önemli bir etkidir. Makro faktörlerden GDP bankalar üzerine olumlu etki bırakırken enflasyon olumsuz etkilemektedir.

Mokni ve Rachdi (2014) yaptıkları çalışma da banka karlılığını etkileyen faktörler üzerine durmaktadır. 15 CB ve 15 IB'nin 2002-2009 yılları arasındaki verisi kullanılmıştır. Girdi olarak ROA, ROE, kredi riski, faiz riski, likidite riski, bütçe dışı aktiviteler, banka boyutu, sermaye, maliyet getiri oranı, sahiplik, birleşme, yaş, enflasyon ve GDP büyüme oranı kullanılmıştır. Yine dinamik modelleme ile bu faktörlerin etkisi hesaplanmıştır. Öncelikle islami bankalar ve konvansiyonel bankalar arasında faktörlerin farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Johnes vd. (2013) DEA kullanarak iki banka türünün performansı üzerine çalışma yapmışlardır. Kullanılan girdiler aktifler, kredi karşılığı, kredi mevduat oranı, HHI indeksi, Pazar sermayeleşme oranı, GDP büyüme oranı, kişi başı gelir kullanılmıştır. Klasik, bilinen yöntemlerle yapılan çalışmalarda verimlilik anlamında bir farklılık olmadığı belirtilmiş ancak yeni yöntemle bazı önemli farklar ortaya çıkarılmıştır. Yeni yöntemleri verimliliği ayırıştırma, tip verimliliği ve net verimliliği ortaya çıkarma şeklinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak da IB'lerin tip verimliliğinde daha az verimli olduğu ortaya konulmuştur. Ama net verimlilikte de IB'ler yüksek verimli çıkmaktadır. Bu ayrımın da yönetim kalitesinden geldiği söylenmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalarda ücret ve komisyon gelirleri ve bunun üzerine yoğunlaşan çalışmalar yeterince yer almamaktadır. Bu çalışmada net ücret komisyon gelirlerinin iki banka türü arasındaki önemi, ayrıca katılım bankacılığının faizsiz bankacılığı temel almasından dolayı müşterilerin faiz hassasiyeti ve bunun mevduatlara yansımaları incelenemeye çalışılmıştır.

5. DATA ve UYGULAMA

5.1 Data

Kurulacak model için kullanılacak değişkenlerin 2007-2017 yılları arasındaki on bir yılın çeyreklik verileri alınmıştır. Toplamda her bir banka için 44 dönemlik veri elde edilmiştir. İlgili dönemde 23 konvansiyonel mevduat bankası ve 5 tane katılım bankasının verileri alınmıştır. Ancak Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım bankaları kuruluşları açısından hem yeni olması hem de kısıtlı veriye sahip olunması nedeniyle model için kullanılan verilerin arasına dahil edilmemiştir. Banka özelindeki değişkenler için bankaların çeyreklik olarak yayınladığı bağımsız denetim raporu verileri kullanılmış olup kümülatif olarak yayınlanan veriler çeyreklik hale getirilmiştir. Bankacılık verileri dışındaki enflasyon, gösterge faiz gibi diğer veriler Bloomberg, Reuters, TÜİK ve TCMB’den alınmıştır.

Literatürde olduğu gibi 3 farklı alanda veriler kullanılmış olup kullanılan veriler aşağıda incelenmiştir. Çizelge 5.1 ve 5.2’de verilerin özet bilgileri paylaşılmıştır.

Çizelge 5.1 : Konvansiyonel bankalar özet istatistikleri

Değişkenler	Konvansiyonel				
	Gözlem	Mean	St. Sapma	Min	Max
ROA (%)	875	0.42	0.38	-3.66	2.90
ROE (%)	875	3.67	3.03	-11.36	20.99
NIM (%)	875	1.09	0.35	0.05	2.84
capital (%)	875	11.81	3.75	4.03	44.21
exp (%)	899	54.97	22.37	24.23	338.22
npl (%)	875	3.66	2.04	0.00	12.44
netfeetoasset (%)	875	0.25	0.15	0.00	1.22
depointdiff (%)	875	-0.04	0.37	-0.86	2.27
HHI	924	0.10	0.01	0.09	0.14
interest (%)	924	11.16	39.21	6.15	22.43
m2gdp	924	1.84	0.20	1.39	2.22
spread (%)	875	1.36	0.48	0.04	3.71
liqasset (%)	875	17.11	9.80	5.97	66.07

Çizelge 5.2 : Katılım bankaları özet istatistikleri

Değişkenler	Katılım				
	Gözlem	Mean	St. Sapma	Min	Max
ROA (%)	126	0.49	0.22	0.00	1.19
ROE (%)	126	4.69	1.56	0.00	8.92
NIM (%)	126	1.10	0.23	0.77	1.78
capital (%)	126	10.27	2.10	6.74	15.50
exp (%)	130	47.40	5.33	33.05	58.13
npl (%)	126	3.30	1.27	1.54	6.44
netfeetoasset (%)	126	0.18	0.10	-0.02	0.57
depointdiff (%)	126	0.26	0.23	-0.30	0.78
HHI	132	9.86	1.15	8.89	13.64
interest (%)	132	11.16	39.21	6.15	22.43
m2gdp	132	1.84	0.20	1.39	2.22
spread (%)	126	1.51	0.23	1.03	2.26
liqasset (%)	126	19.98	4.76	7.72	30.34

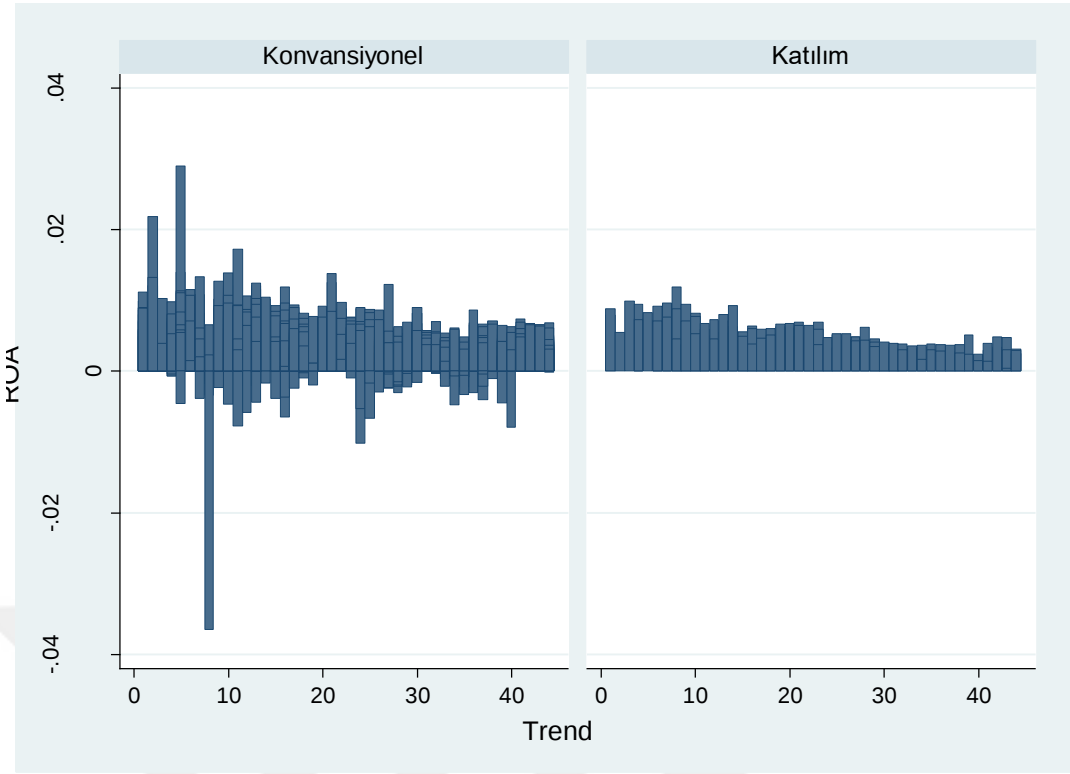
5.1.1 Karlılık göstergeleri

Literatürde karlılık göstergesi olarak kullanılan ROA, ROE ve NIM için incelenen dönemde oluşan seviyeler aşağıdaki şekil 5.1, şekil 5.2 ve şekil 5.3’de görülebilir.

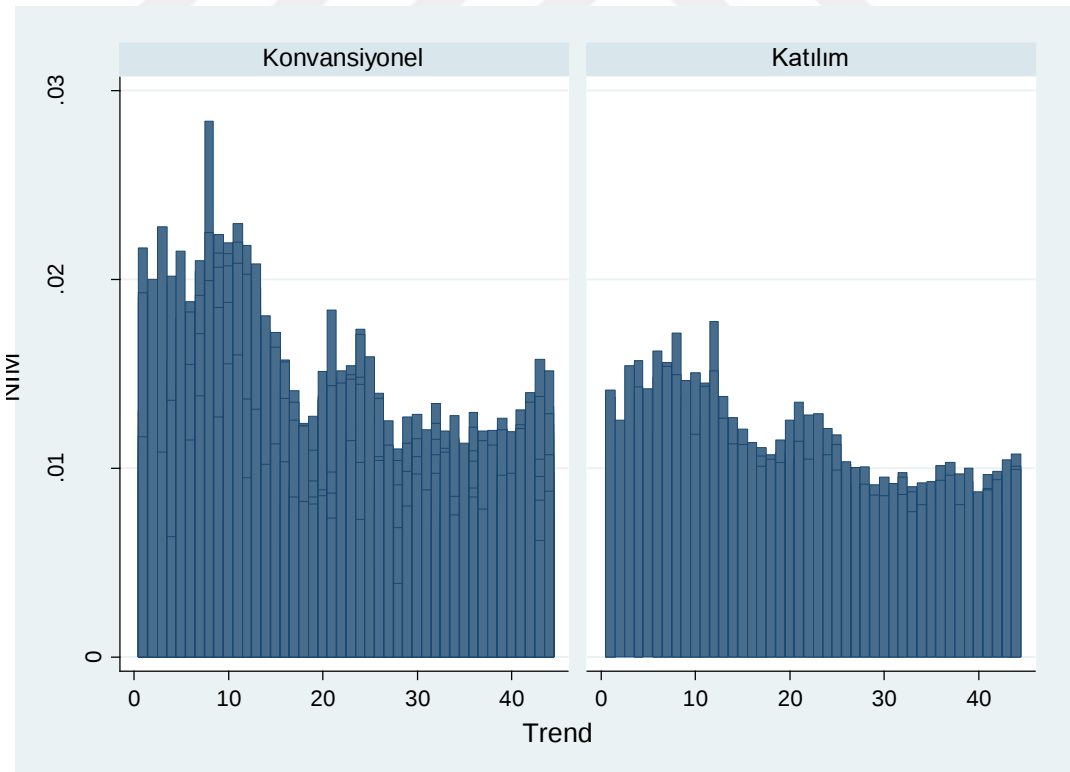
Aktif karlılığında banka türü farketmeksizin yıllar ilerledikçe genel karlılığın azalış trendinde olduğundan bahsetmek mümkündür. Konvansiyonel bankalardan bazılarının karlılık seviyesinin, bir anlamda potansiyelinin, katılım bankalarına göre daha yüksek olduğundan bahsedilebilir. Bununla beraber konvansiyonel bankalar için bazı çeyreklerde negatif karlılık durumları gözlenlenebilmektedir. Özellikle 2008 küresel krizinde konvansiyonel bankaların zararı dikkat çekicidir. Katılım bankaları ise kriz dönemi de dahil olmak üzere çok daha stabil bir karlılık gösterirken hiçbir dönem zarar yazmamıştır. (Şekil 5.1)

Sermaye karlılığı da aktif karlılığı ile genel anlamda paralel olduğu için ROA için söylenenler ROE için de rahatlıkla söylenebilmektedir. (Şekil 5.2)

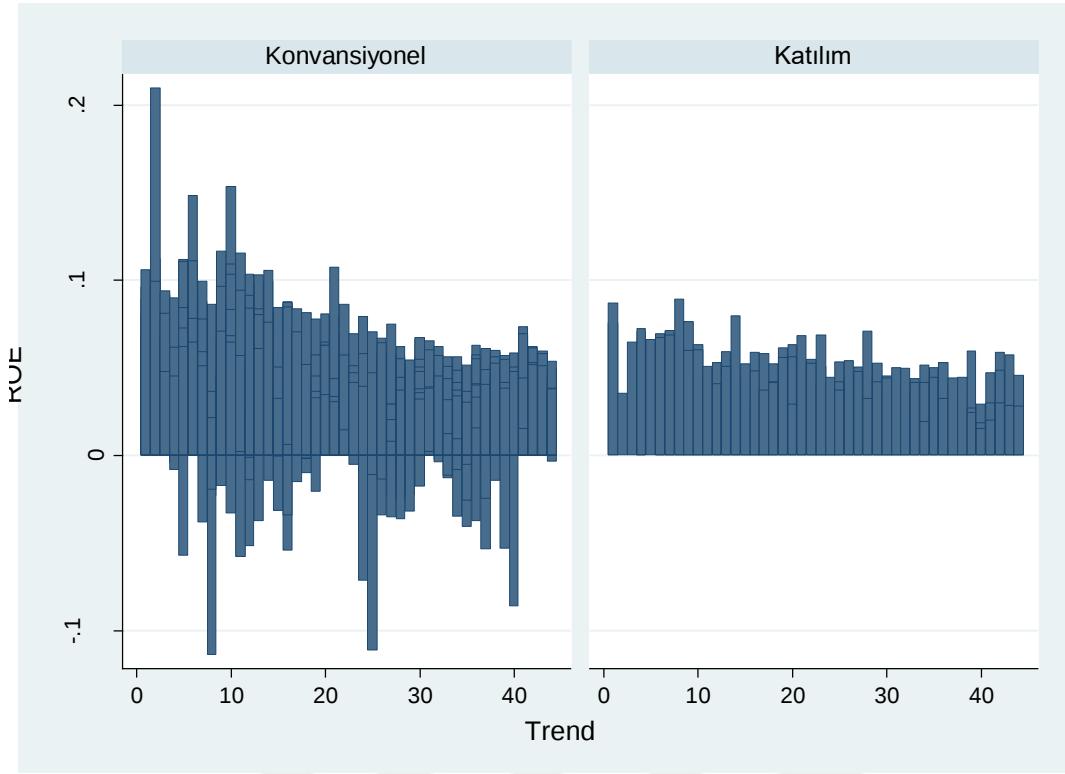
NIM konusunda konvansiyonel bankaların maksimum noktasının ROA’da olduğu gibi katılım bankalarına göre daha yukarıda olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde yıllar ilerledikçe net faiz marjının önemli ölçüde daraldığı gözlemlenebilir. (Şekil 5.3)

Şekil 5.1 : Yıllara göre ROA karşılaştırması

Şekil 5.2 : Yıllara göre NIM karşılaştırması

Şekil 5.3 : Yıllara göre ROE karşılaştırması

5.1.2 Bankalara özgü belirleyiciler

Özkaynakların aktiflere oranı sermayenin önemli bir göstergesi olarak ele alındı. Sermaya yeterlilik rasyosu (SYR) Türkiye’de Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu tarafından düzenli olarak takip edilip bankalar için son derece önemli olan bir göstergedir. Faaliyetlere devam edebilmek için yasal bir sınır bulunduğu gibi, faaliyetlerini şube açarak büyütmek için de belirlenmiş oranların üstünde SYR’ye sahip olmak gerekmektedir. Bankalar için sermaye bu kadar önemli olmakla beraber son dönemde bankaların TIER 2 adı altında sermaye benzeri kredilerin maliyetleri dikkat çekici seviyelere ulaşmıştır. Özkaynakların aktiflere oranı ilgili dönemde konvansiyonel bankalar için %11.81 seviyesinde iken katılım bankaları için bu oran %10.27 ile gerçekleşmiştir.

Kredi riski olarak takipteki kredilerin toplam krediye oranı (npl) ele alındı. Risk arttıkça kredi oranları ile beraber takipteki kredilerin de artması ve dolayısıyla karlılık üzerine önemli bir etkisinin olması beklenir. NPL katılım bankalarında %3.30 ile konvansiyonel rakiplerine göre bir miktar daha düşük gerçekleşmiştir.

Verimlilik rasyosu için operasyonel maliyetlerin gelirlere oranı kullanıldı. Konvansiyonel bankalar katılım bankalarına oranla daha yüksek oranda operasyonel

maliyete katlanmaktadırlar. Konvansiyonel bankalarda operasyonel maliyetler gelirlerin yaklaşık %55'i iken katılım bankaları için bu oran %47,40 olarak gerçekleşmiştir.

Likidite riski veya seviyesi için likit aktiflerin toplam akitflere oranı kullanıldı. Katılım bankaları %19.98 ile daha yüksek seviyede likit aktiflere sahiptir. Bu durum daha önce de bahsedildiği gibi bu bankaların piyasadaki ürünlere ulaşmasının rakiplerine göre daha az olması ve bu sebeple zor durumlar için mevcutta daha çok likidite tutması anlamına gelmektedir. Likit sayılan bir aktif vade ve riski düşük olduğu için getirisi de düşük olmakta ve dolayısı ile karlılığa bir etkisinin olması beklenmektedir.

Ücret komisyon gelirleri araştırmanın önemli kısımlarından olup özellikle Türkiye’de NIM’nin azaldığı dönemlerde kar üzerine etkisinin önemi belirlenmeye çalışıldı. Bunun için de net ücret komisyon gelirlerinin aktiflere oranı komisyon gelir belirleyicisi olarak ele alındı. Yine daha önce değinildiği gibi katılım bankaları şer-i açıdan rakipleri gibi komisyon alamadıkları için bu konuda rakiplerinin gerisinde kaldılar. Konvansiyonel bankalar %0,025 oranında komisyon geliri elde edebilirken katılım bankaları için bu oran %0,018 olmuştur.

NIM’in en önemli belirleticilerinden birisi olarak spread yani bankaların mevduat faizi ile kredi faizi arasındaki fark kullanıldı. NIM iki banka türü arasında birbirine çok yakinken spread konusunda katılım bankaları %1,51 ile rakiplerinden (%1,36) daha iyi orana sahiptirler.

Son olarak da Türkiye gibi tasarrufların düşük olduğu bir ülkede mevduat faizlerinde yapılan yarış ve bu yarışın bankacılık karları üzerine etkileri ve katılım bankalarının bu yarışa dahil olamama sorunu incelenmeye çalışıldı. Bankanın mevduat faiz oranının aynı dönem bankacılık (konvansiyonel ve katılım) ortalama faizine olan farkı yani piyasaya göre yüksek veya düşük oran ödemeleri ilgili değişken olarak banka özelindeki veri olarak yer aldı.

5.1.3 Endüstriye özgü belirleyiciler

Herfindahl-Hirschman Index (HHI) bankacılık sektöründeki market konsantrasyonun belirleyicisi olarak kullanıldı. Çıkan skora göre sektördeki rekabet durumu ve bunun karlılığa etkisi araştırıldı.

5.1.4 Makroekonomik belirleyiciler

Faiz, bankacılık sistemi ve karlılığı için en önemli değişkenlerden birisidir. Faizin etkisini ölçebilmek adına Türkiye’de ilgili dönemdeki iki yıllık gösterge tahvil faiz oranı kullanıldı.

Finansal derinleşme göstergesi olarak da TCMB’nin M2 para arzının aynı dönemdeki GSMH’e bölünmesi ile elde edilen oran kullanılmıştır.

5.1.5 Değişkenlerin “T” testi sonuçları ve karşılaştırmalar

İki banka türünün mean değerlerinin eşitliği T testi ile değerlendirilip farkların anlamlı olup olmadığı incelendi. İlgili testler yapılırken banka türleri arasında değişken varyans olduğu için t tesleri değişken varyans üzerine yapılmıştır.

Genel itibarı ile bakıldığında denklemde kullanılan değişkenlerin birbirine eşit olmadığı olasılık sonuçlarında gözlemlendi. (Çizelge 5.3) NIM dışında denklemlerde kullanılan bütün değişkenler %99 anlamlılık derecesinde birbirinden farklı ortalama değerlere sahip çıkmıştır. ROA ve ROE karlılık rasyolarında katılım bankaları anlamlı derecede daha önde iken NIM’de iki banka türü de birbirine yakın seviyelerde ortaya çıktı. Katılım bankaları daha düşük mevduat oranıyla müşterilerini bankalarında tutabilirken kredi oranlarında ortalama olarak konvansiyonel bankaların aşağısında kalmalarından dolayı bu avantajlarını NIM’e yansıtamamaktadırlar. Konvansiyonel bankaların daha iyi sermayeye, komisyon gelirlerine sahipken katılım bankaları daha iyi NPL, kredi mevduat spreadi, cari/vadesiz mevduat ve reel aktif büyümesine sahip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda katılım bankalarının müşterilerine mevduat faizlerinde piyasa ortalamasına göre daha düşük oran verdiği gözlemlendi. Depointdiff, bankanın bir dönemdeki bütün bankaların ortalama mevduat faizine olan uzaklığı olarak ele alındı ve negatif işaret bankanın ortalama olarak daha fazla faiz verdiğini göstermektedir. Katılım bankaları faiz hassasiyeti ile müşterilerini daha düşük oranla bankalarında tutabilmektedir. Ancak katılım bankalarının likidite konusunda ise daha yüksek likit varlık bulundurduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 5.3 : Karşılaştırmalı “T” testi sonuçları

	Konvansiyonel	Katılım	T değeri	P Olasılık
ROA (%)	0.42	0.49	-3.1202	0.0010
ROE (%)	3.67	4.69	-5.9093	0.0000
NIM (%)	1.09	1.10	-0.5729	0.2836
capital (%)	11.81	10.27	6.814	0.0000
exp (%)	54.97	47.40	8.5873	0.0000
npl (%)	3.66	3.30	2.697	0.0038
netfeetoasset (%)	0.25	0.18	7.1898	0.0000
depointdiff (%)	-0.04	0.26	-12.621	0.0000
spread (%)	1.36	1.51	-5.7116	0.0000
liqasset (%)	17.11	19.98	-5.3355	0.0000
realassetgrowth	0.29	0.40	-2.193	0.0146
feeinctoexp	8.09	3.75	9.5046	0.0000
curracratio	15.52	33.26	-12.8668	0.0000

5.2 Model

Model olarak hem bankacılık karının belirleyicilerini bulmak hem de karşılaştırabilme amacıyla aşağıdaki dinamik panel modeli kullanıldı.

$$Y_{it} = \beta_1 Y_{i,t-1} + \beta_2 Capital_{it} + \beta_3 npl_{it} + \beta_4 exp_{it} + \beta_5 netfeeasset_{it} + \beta_6 depointdiff_{it} + \beta_7 HHI_{it} + \beta_8 int_{it} + \beta_9 m2gdp_{it} + \beta_{10} liqasset_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Karlılık üzerine yapılan literatür çalışmalarında olduğu gibi panel data analizlerinde kullanılan ve tutarlı karlılık sonuçları elde edebilmek adına bağımlı değişkenin

gecikmeli (T-1) verisi modele eklendi. Bağımlı değişken olarak 3 farklı karlılık göstergesi kullanıldı. Bunlar aktif karlılığı (ROA), sermaye karlılığı (ROE) ve net faiz marjı (NIM) oldu. NIM için yapılan hesaplamada bankanın faiz dışı gelirleri hesaba katılmadığı için doğru sonuçlar elde edebilmek adına girdilerde ufak değişiklik yapıldı.

5.3 Ampirik Metodoloji

Yukarıdaki denklem (1) iki banka türü ve farklı Y (ROA, ROE, NIM) bağımlı değişkenleri için ayrı ayrı olacak şekilde tahmin edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda bahsedilen testler bütün kombinasyonlar için ayrı olarak çalıştırılmış olup modelin anlamlı olup olmadığı her biri için test edilmiştir.

Öncelikli olarak panel data tahminlemesini yapabilmek için 2007 birinci çeyreğinden 2017 yılının son çeyreğine kadar olan süreçteki panel verisi kullanılmıştır. Modellerde etkinin sabit mi yoksa rassal mı olduğunu görebilmek için ilgili “Hausman ve Breusch” ve “Pagan Lagrangian multiplier” testleri yapılmıştır. Çizelge 5.4 ve Çizelge 5.5’te görüleceği üzere testler tüm modellerde sabit etkiler modeli kullanılmasının uygunluğunu göstermektedir.

Çizelge 5.4 : Hausman test sonuçları

	Konvansiyonel		Katılım	
	chi2	P değeri	chi2	P değeri
ROA	197,53	0,00	16,04	0,06600
ROE	195,83	0,00	20,13	0,00980
NIM	340,46	0,00	7,69	0,05653

Çizelge 5.5 : Breusch & Pagan test sonuçları

	Konvansiyonel		Katılım	
	chi2	P değeri	chi2	P değeri
ROA	0,00	1,00	0,00	1,00
ROE	0,00	1,00	0,00	1,00
NIM	0,00	1,00	0,00	1,00

İlgili modelin anlamlılığını sağlayabilmek için modelde endojenlik, heteroskedastisite ve otokorelasyon probleminin olmaması gerekmektedir. Değişkenlerin endojen problemine sahip olup olmadığını görebilmek için Davidson-McKinnon testi

uygulanmıştır. (Davidson & Mackinnon, 1993) Beklenilebileceği üzere bağımlı değişkenlerin geçmiş verileri endojenlik problemine sahiptir. Daha sonra heteroskedastisite problemi için ilgili testler yapılmış ve konvansiyonel bankalarda heteroskedastisite varken katılım bankalarının sonuçları homokedastik çıkmıştır. (Greene, 2008) Son olarak da otokorelasyon için testler yapılmış olup iki banka türü için de otokorelasyon problemleri tespit edilmiştir.

Yukarıda yazılan problemleri ortadan kaldırmak için sabit etkili GMM modeli kullanılmıştır. GMM modeli kapsamında tahminlemeye dahil edilen değişkenler ve çıkarılan değişkenlerin doğruluğunu kontrol edebilmek için de 3 tane test yapılmıştır. Bu testler sayesinde endojen olan değişkenin enstrümental değişkenlerle ve enstrümanların hata terimi ile korele olup olmadığı anlaşılabilmektedir. (Aydemir ve Ovenc, 2016) İlerleyen bölümde model sonuçlarıyla beraber ilgili testlerin sonuçları da paylaşılacak olup yapılan testler enstrümanların endojen değişkenle korele olmadığını ve yine enstrümanların hata terimi ile korele olmadığını göstermektedir.

5.4 Model Tahmin Sonuçları

Bu bölümde yukarıdaki model GMM metodolojisi ile ayrı ayrı test edildikten sonra oluşan sonuçlar ve ilgili sonuçların yorumlanmasına yer verilmiştir. Yukarıda bahsedilen sorunlar ve bunun çözümüne yönelik yapılan değişiklikler sonucu modelin anlamlı olabilmesi rank LM ve Cragg-Donald testlerinde hipotezleri reddedip, Hansen veya Sargan testlerinde de hipotezi reddetmesi beklendi.

5.4.1 Konvansiyonel ROA

Konvansiyonel bankalarda ROA beklendiği üzere bir önceki dönemin aktif karlılığından pozitif anlamlı etkilenmektedir. Diğer pozitif anlamlı değişkenler net ücret komisyon oranı, market konsantrasyonundaki yükseliş ve finansal derinleşme olmaktadır. Özellikle konvansiyonel bankalar için net ücret ve komisyon gelirlerinin aktif büyüklüğüne oranı en etkili değişken olarak göze çarpmaktadır. Her %1'lik artışta konvansiyonel bankalar karlılığını %0,64 arttırmaktadır. Ücret ve komisyon gelirleri tezin önemli inceleme alanlarından birisi olmakta ve özellikle Türkiye gibi faiz rekabetinin yüksek olduğu bir sektörde bankaların aktif karlılığını arttırabilmek için önemli bir kalem olarak dikkat çekmektedir.

Aktif karlılığını negatif olarak etkileyen faktörler incelendiği zaman beklenildiği gibi operasyonel maliyetler ve batık krediler anlamlı değişkenler olarak dikkat çekmektedir. Ancak özellikle operasyonel maliyetlerin karlılık üzerine etkisi çok da yüksek seviyelerde gerçekleşmemektedir. Sermaye oranı, faizler ve bankaların mevduat oranının etki yönleri beklenildiği gibi fakat anlamlı değildirler. Son olarak da modelin anlamlılık test sonuçları da %99 ve %95 anlamlılık düzeyinde doğru sonuçlar vermektedir. (Çizelge 5.6)

Çizelge 5.6 : Konvansiyonel banka ROA tahmin sonuçları

ROA	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lroa	0.3878192	0.1686061	0.0210	0.0574	0.7183
capital	0.0042153	0.0059532	0.4790	-0.0075	0.0159
exp2	-0.0075088	0.0015931	0.0000	-0.0106	-0.0044
npl	-0.0208148	0.0069921	0.0030	-0.0345	-0.0071
netfeetoasset	0.6419325	0.1482539	0.0000	0.3514	0.9325
depointdiff	-0.0575851	0.1097183	0.6000	-0.2726	0.1575
HHI	0.0722469	0.0206792	0.0000	0.0317	0.1128
interest	0.0000159	0.0000355	0.6540	-0.0001	0.0001
m2gdp	0.0028131	0.0009347	0.0030	0.0010	0.0046
Rank LM	20.769		0.0001		
Cragg_donald	9.204		0.0500		
Hansen	0.488		0.7835		
F	49.12		0.0000		

5.4.2 Katılım ROA

Katılım bankalarında ise ROA'yı pozitif anlamlı etkileyen faktörler sermaye ve faizler olurken operasyonel maliyetler ve takipteki kredilerin oranı konvansiyonel bankalarda olduğu gibi negatif anlamlı değişkenleri oluşturmaktadır.

Anlamlılık seviyesinde istenilen sonuçları vermeyen değişkenler incelendiği zaman net ücret komisyon gelirleri anlamlı olmamakla beraber pozitif etkili çıkmaktadır. Bu durum daha öncede belirtildiği üzere islami bankaların şeri açıdan hakedmediği komisyonu alamamasından veya yine şeri açıdan hakedilmiş olabilse bile alınacak komisyonun faizin türevi olmasından dolayı alınmasına mücade edilmemesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu sebeplerden dolayı bu banka türleri genelde yüksek oranda bir komisyon geliri elde edemediği için kendilerine bu noktada önemli bir avantaj sağlayamamaktadır.

Mevduat kar payı oranının sektör ortalama oranından düşük olması daha önce de değinildiği gibi faiz hassasiyeti bulunan müşterilerin oranı çok önemsememesinden kaynaklanıyor olması beklenmektedir. Bunun sonucunda da düşük maliyet katılım bankalarına bu tarz müşterilerde bir avantaj sağlamaktadır. Ancak ilgili model sadece katılım bankaları arasında olması nedeniyle birbirleri arasında çok fark olmadığından dolayı anlamlı sonuç üretmemiştir. Anlamlı sonuç üretmemesinde düşük orandan dolayı bulamadığı mevduatı başka yollardan daha maliyetli elde etmesi de etken olabilir. (Çizelge 5.7)

Çizelge 5.7 : Katılım banka ROA tahmin sonuçları

ROA	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Conf. Interval	
Lroa	0.0556359	0.1047193	0.595	-0.1496101	0.2608819
capital	0.0538704	0.0164966	0.001	0.0215377	0.0862031
exp2	-0.0101265	0.0021276	0.000	-0.0142966	-0.0059564
npl	-0.0332462	0.0096202	0.001	-0.0521016	-0.0143909
netfeetoasset	0.0490118	0.2431436	0.840	-0.4275409	0.5255646
depointdiff	0.0082249	0.0990465	0.934	-0.1859027	0.2023524
HHI	0.0350528	0.0426321	0.411	-0.0485045	0.1186101
interest	0.0001116	0.0000451	0.013	0.0000233	0.0002
m2gdp	-0.0003719	0.0006802	0.584	-0.001705	0.0009612
Rank LM	20.87		0.000		
Cragg_donald	444.782		0.000		
Hansen	0.074		0.785		
F	36.37		0.000		

5.4.3 Konvansiyonel NIM

Bankacılıkta NIM karlılığın önemli göstergelerinden birisi olarak yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. NIM için kullanılan modelde değişkenlerin arasına NIM ile alakalı olabilecek spread ve likit aktif kalemleri etkilenmiştir. Özellikle likit aktiflerin vade ve riski düşük olmasından dolayı NIM’i azaltıcı bir unsur olması beklenmektedir.

Konvansiyonel bankalarda NIM önceki dönemin NIM’inden, sermaye oranından, spreadden, market konsantrasyonundan, faizden ve finansal derinliğin yükselmesinden pozitif anlamlı şekilde etkilenmektedir. İlgili değişkenlerin hepsi için yönü beklenildiği şekilde gerçekleşmiştir. Spread dışarıda bırakıldığı zaman NIM’in en büyük belirleyicisi önceki dönemin NIM’i olmaktadır. Kredilerin ortalama vadeleri ve çeyreklik dönemde mevduat faizlerinin çok hızlı değişmemesinin beklenmemesi bir önceki dönemin marjının sonraki dönemi etkilemesi şeklinde sonuç vermesi

beklenmektedir. Daha önce değinilen değişkenlerin dışında dikkat çekici unsur faizler olmuştur. Faizler Türkiye özelinde son dönemde tartışma konularından birisi olmaktadır. Özellikle yüksek faizin banka karlılığını arttırdığı yönünde düşünceler mevcuttur. Tahmin sonuçlarına göre Türkiye’de gösterge faizler yükseldikçe bankaların faiz marjı da yükselmektedir. Bankalar faizler yükseldiği zaman marj konusunda bir miktar daha esnek davranma imkanı sağlayabilmektedir.

Negatif etmenler inceleneceği zaman ise yine takipteki krediler anlamlı olurken NIM için eklenen likit aktiflerin karı azalttığı gözükmemektedir. Bankalar aktif kalemleri ile pasif kalemleri arasındaki vade uyumsuzluğunu belli ölçülerde hedging yöntemleri ile hedge etmeye çalışsa da, mevduat çıkışlarını kontrol altında tutabilmek için belli ölçüde likit varlıklara sahip olmak zorundadır. Acil durumda likide dönüşmesi, vadesinin kısa olması ve riskinin düşük olması nedeniyle getirileri de düşük olmaktadır. Bunun da bankalara model ışığında bir alternatif maliyet oluşturduğunu söylemek doğru olabilmektedir. Ancak BDDK tarafından bankalar acil durumlar için likidite karşılama oranı (LKO) diye tabir edilen bir rasyo ile takip edilmektedir. Buna göre bankaların belirlenen periyotta olası çıkışlarını karşılayabilecek likiditesi ve yüksek kaliteli likit kalemleri bulunmak zorundadır. Bu oran belli seviyenin altına düşmeyeceği için bu oranın çok aşağılara çekilmesi de mümkün gözükmemektedir. (Çizelge 5.8)

Çizelge 5.8 : Konvansiyonel banka NIM tahmin sonuçları

NIM	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lnim	0.2361349	0.0904571	0.009	0.0588423	0.4134275
capital	0.0100439	0.0031986	0.002	0.0037748	0.0163129
spread	0.3882501	0.0458983	0.000	0.2982911	0.4782091
npl	-0.0201538	0.0051729	0.000	-0.0302924	-0.0100152
liqasset	-0.0093965	0.0016478	0.000	-0.0126261	-0.006167
netfeetoasset	-0.0223551	0.087039	0.797	-0.1929485	0.1482383
depointdiff	-0.0010703	0.0355851	0.976	-0.0708157	0.0686751
HHI	0.0528268	0.0140375	0.000	0.0253137	0.0803398
interest	0.0000857	0.0000195	0.000	0.0000476	0.0001238
m2gdp	0.000617	0.0003251	0.058	-0.0000201	0.0012542
Rank LM	44.708		0.0000		
Cragg_donald	24.281		0.0100		
Hansen/Sargan	3.179		0.2040		
F	157.68		0.0000		

5.4.4 Katılım NIM

Konvansiyonel bankalar için NIM modelinde eklenen değişkenlerle yapılan çalışma katılım bankaları için de yapılmıştır. NIM'i belirleyen faktörler katılım bankalarında ROA ve ROE'ye göre konvansiyonel bankalara daha yakın bir görüntü çizmektedir.

Pozitif anlamlı değişkenler incelendiği zaman konvansiyonel bankalarda olduğu gibi geçmiş dönemin marjı ve spread aynı şekilde öne çıkan değişkenler olurken diğer pozitif değişken market konsantrasyonu olmaktadır.

Negatif anlamlı değişkenler de yine takipteki krediler ve likit aktifler olmaktadır. Likit aktifler konusu bir üstteki başlıkta incelenmişti. Ancak katılım bankaları likit aktif konusunda farklı türde olmasından kaynaklı dezavantajları nedeniyle daha temkinli olmak zorunda kalmaktadırlar. Bunun nedeni bu bankaların ihtiyaç anında likiditeye ulaşma imkanının diğer bankalara göre daha zor olmasından kaynaklanmaktadır. İslami ürünlerin azlığı ve islami ürünlerdeki hacimlerin düşüklüğü katılım bankalarının acil durumlar için daha fazla likidite tutmasını gerektiren hususlar olmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi katılım bankaları ortalama olarak daha fazla likit aktif tutmakta ve iki ortalama arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmaktadır. İlgili değişkenin katsayısı incelendiği zaman ise her %1'lik likit aktif tutmanın etkisi NIM'in 2 baz puan azalması şeklinde ortaya çıkmaktadır ki bu kadarlık bir değişim bütün kredi ve mevduatlar düşünüldüğünde kar üzerinde önemli bir etki bırakacaktır. (Çizelge 5.9)

Çizelge 5.9 : Katılım banka NIM tahmin sonuçları

NIM	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lnim	0.2551067	0.1247541	0.041	0.0105931	0.4996202
capital	0.0178215	0.0112107	0.112	-0.0041512	0.0397941
spread	0.4257472	0.0577361	0.000	0.3125865	0.5389079
npl	-0.0133741	0.0057795	0.021	-0.0247017	-0.0020466
liqasset	-0.0199626	0.0030276	0.000	-0.0258965	-0.0140286
netfeetoasset	0.1483869	0.1568443	0.344	-0.1590222	0.4557961
depointdiff	0.0400403	0.0615573	0.515	-0.0806098	0.1606904
HHI	0.0527796	0.0207733	0.011	0.0120647	0.0934945
interest	0.0000377	0.0000387	0.331	-0.0000383	0.0001136
Rank LM	34.244		0.000		
Cragg_donald	10.979		0.050		
Hansen/Sargan	4.117		0.249		
F	102.72		0.000		

5.4.5 Konvansiyonel ROE

Konvansiyonel bankalarda sermaye karlılığı da aktif karlılığının sonuçlarına paralel şekilde ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemin sermaye karlılığı, ücret komisyon gelirleri, market konsantrasyonu ve para arzının artması karlılığı pozitif anlamı şeklinde etkilerken operasyonel giderler, npl oranı ve bankacılık mevduat faizi ortalamasının altında faiz vermek karlılığı negatif etkilemektedir.

ROA’da olduğu gibi bu faktörler içerisinde yine en önemli olanlar net ücret komisyon gelirleri ve önceki dönemin ROE’si olmaktadır. Burada farklı olarak incelenmesi gereken husus mevduat faizine az veren bankaların gelirlerinin olumsuz yönde etkilenmesi olmaktadır. Her ne kadar beklenen daha düşük faiz oranlarının giderleri azaltarak gelirleri arttırması olsa da, yüksek rekabet altında düşük faiz vermek müşteri kaçırma anlamına da gelebilmektedir. Bu durum da Türkiye gibi kredi mevduat oranının yüksek olduğu sektörde büyümemeye, fon ihtiyacını piyasadan pahalı şekilde karşılamaya neden olabilmektedir. Özellikle komisyon gelirlerinin önemi düşünüldüğünde müşteriyi bankada tutabilmek düşen faiz marjları nedeniyle kaybedilen faiz gelirleri başka yöntemlerle elde edebilmeyi sağlayabilmektedir. Faiz gelirleri ile faiz dışı gelirler arasında bir geçişkenlik olması durumunda yüksek faizle müşteriyi elde tutmak banka adına yan ürünlerden elde edeceği gelirler sayesinde daha kazançlı olabileceği ihtimalini oluşturmaktadır. (Çizelge 5.10)

Çizelge 5.10 : Konvansiyonel banka ROE tahmin sonuçları

ROE	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lroe	0.31983	0.08188	0.0000	0.15935	0.48031
exp2	-0.06908	0.01137	0.0000	-0.09136	-0.04680
npl	-0.18597	0.05042	0.0000	-0.28479	-0.08715
netfeetoasset	3.80136	1.00428	0.0000	1.83301	5.76971
depointdiff	-1.10297	0.64872	0.0890	-2.37443	0.16849
HHI	0.61565	0.11843	0.0000	0.38352	0.84777
interest	0.00032	0.00023	0.1700	-0.00014	0.00078
m2gdp	0.02046	0.00464	0.0000	0.01137	0.02956
Rank LM	72.235		0.0000		
Cragg_donald	25.622		0.0100		
Hansen/Sargan	2.903		0.5742		
F	50.13		0.0000		

5.4.6 Katılım ROE

Katılım bankalarında sermaye karlılığı geçmiş dönemin ROE değerinden pozitif anlamlı etkilenmektedir. Daha öncesi modellerde olduğu gibi önceki dönemin değerleri bankacılık sektörünün kar bileşenleri için önemli bir belirleyici olmaya devam etmektedir. Bunun yanında market konsantrasyonu da pozitif anlamlı olarak karlılığı arttırmaya devam etmektedir.

Yine daha önceki modellerde olduğu gibi takipteki krediler ve operasyonel maliyetler negatif anlamlı değişkenlerdir. Özellikle takipteki kredileri artması katılım bankalarında sermaye karlılığının önemli oranda düşürdüğü söylenebilmektedir. Diğer değişkenlerde ise anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. (Çizelge 5.11)

Çizelge 5.11 : Katılım banka ROE tahmin sonuçları

ROE	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lroe	0.3050084	0.1284634	0.0180	0.0532247	0.5567921
exp2	-0.1135792	0.0216567	0.0000	-0.1560256	-0.0711329
npl	-0.3428934	0.1019902	0.0010	-0.5427905	-0.1429964
netfeetoasset	-0.4000418	1.908811	0.8340	-4.141243	3.341159
depointdiff	-0.4685647	0.7528326	0.5340	-1.944089	1.00696
HHI	0.3269212	0.1506722	0.0300	0.0316091	0.6222334
interest	0.0002449	0.0003619	0.4980	-0.0004643	0.0009542
m2gdp	0.0040945	0.0052803	0.4380	-0.0062547	0.0144438
Rank LM	16.932		0.0046		
Cragg_donald	7.947		0.1000		
Hansen/Sargan	3.963		0.4111		
F	17.28		0.0000		

5.4.7 Bir arada testler (konvansiyonel ve katılım)

Metodoloji olarak kullanılam GMM’de daha iyi sonuçlar elde edebilmek için gözlem sayısının fazla olması gerekmektedir. Özellikle katılım banka sayısının az olması nedeniyle farklılıkları olsa da temelde mevduat bankacılığı yapan bankalar için modeller bir arada test edilerek ROA ve NIM tahminlemesi yeniden yapılmıştır.

5.4.7.1 ROA

ROA modeli bankaların hepsi için çalıştırıldığı zaman elde edilen sonuçlar anlamlılık bakımından kayda değer neticeler vermiştir. Kullanılan değişkenlerden sadece iki tanesi anlamlı netice vermemektedir.

Aktif karlılığını kullanan değişkenler içerisinde pozitif olarak en fazla etkileyen değişken net ücret komisyon gelirleri olmuştur. Daha önce çıkan sonuçlara benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bankaların karlılıklarını arttırabilmek adına önem gösterdiği bir alandır. Bankalar bir arada olduğu için katılım bankalarının komisyon gelirlerindeki dezavantajı ve rakiplerine göre geride kalması önemli bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geçmiş dönemin aktif karlılığı da diğer önemli etkidir. Türkiye'deki bankaların karlılıkları bir önceki dönemin karlılığından etkilenmektedir. Karlılıklar arasında ciddi sapmaların olmadığı söylenebilir.

Diğer pozitif anlamlı değişkenleri arasında market konsantrasyonu, finansal derinleşme yer almaktadır. Bu iki değişkenin etkisi diğer değişkenlere oranla daha düşüktür.

Negatif anlamlı değişkenler incelendiğinde en büyük etkiye sahip etken operasyonel maliyet kaleminden oluşmaktadır. Katılım bankaları daha düşük oranda maliyete sahip olduğu için bu konuda rakiplerine göre avantajlı konudur. Diğer negatif anlamlı değişken takipteki kredilerin oranıdır. Katılım bankaları ortalama bazında takipteki krediler konusunda daha düşük orana sahip olduğu için karlılığına olumsuz etkisini daha az yaşamaktadırlar.

Son negatif anlamlı değişken olarak da daha düşük ve ortalama bankacılık mevduat faizine olan fark bulunmaktadır. Fazla faiz ödemek negatif bir durum oluşturacağı öngörüldüğünden bu sonuç aslında bize fazla faiz ödeyen bankaların karını arttırdığı şeklindedir. Rekabet düşünüldüğünde geir kalmamak adına böyle bir sonucun çıkması çok da şaşırtıcı olmayacaktır.

Sermaye ve faizler beklenileceği üzere pozitif işaretli ama anlamlı sonuç çıkartacak şekilde sonuç üretmemiştir. (Çizelge 5.12)

Çizelge 5.12 : ROA tahmin tablosu

ROA	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lroa	0.5942386	0.0996984	0.0000	0.3988332	0.7896439
capital	0.0017835	0.007553	0.8130	-0.0130201	0.0165872
exp2	-0.2153717	0.0731161	0.0030	-0.3586767	-0.0720668
npl	-0.0189129	0.0075053	0.0120	-0.0336231	-0.0042027
netfeetoasset	0.6901947	0.1533969	0.0000	0.3895422	0.9908471
depointdiff	-0.1363265	0.0805007	0.0900	-0.2941049	0.0214519
HHI	0.0815686	0.0237684	0.0010	0.0349835	0.1281537
interest	0.0000226	0.0000357	0.5270	-0.0000474	0.0000925
m2gdp	0.0034053	0.0007145	0.0000	0.0020049	0.0048058
Rank LM	78.59		0.000		
Cragg_donald	33.315		0.001		
Hansen	4.24		0.237		
F	23.96		0.000		

5.4.7.2 NIM

Yukarıda bahsedilen nedenden dolayı toplu çalışma NIM için de yapıldı. İki banka türü için ayrı ayrı yapılan çalışmaya benzer sonuçlar gözlemlendi.

Net faiz marjı geçmiş dönemin marjından pozitif anlamlı ve etkili şekilde etkilenmektedir. Zaten kredi ve mevduat faiz/kar paylarının iki çeyrek arasında ciddi şekilde değişmesi beklenmeyebilir.

Diğer pozitif anlamlı değişkenler sermaye oranı, market konsantrasyonu, gösterge faiz oranları ve finansal derinleşme olmuştur.

Negatif anlamlı değişkenler ise takipteki kredilerin oranı ve likit aktiflerdir. Bankaların kredileri tahsil edememesi faiz gelirlerini düşüreceği için anlamlı bir etkisinin olması beklenir. Yine aynı şekilde likit aktiflerin vade ve riski düşük olacağından getirisi de düşük olacaktır.

Net ücret komisyon faiz marjını direk belirleyecek bir unsur değil diye düşünülebilir. Bu sebeple anlamsız çıkan etkisi anlaşılabilir. Negatif çıkan işaret ise bankaların belli ölçüde faiz gelirlerinden vazgeçip diğer gelirlere yöneldiğinin bir işareti olabilir. (Çizelge 5.13)

Çizelge 5.13 : NIM tahmin tablosu

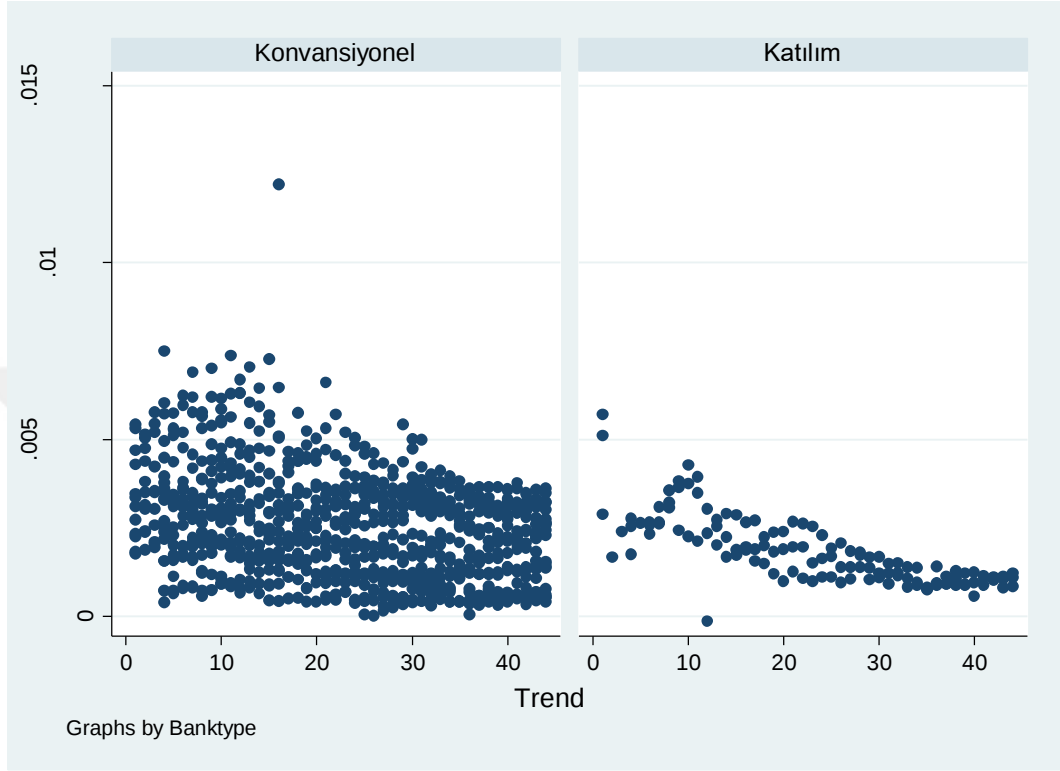
NIM	Katsayı	Standart Sapma	P değeri	Güven aralığı	
Lnim	0.2423499	0.0632693	0.0000	0.1183444	0.3663554
capital	0.0111311	0.0031323	0.0000	0.0049919	0.0172704
spread	0.3830987	0.0357219	0.0000	0.313085	0.4531125
npl	-0.0202822	0.0046064	0.0000	-0.0293106	-0.0112538
liqasset	-0.0097406	0.0013449	0.0000	-0.0123765	-0.0071047
netfeetoasset	-0.0179449	0.0889007	0.8400	-0.1921871	0.1562974
depointhdiff	-0.0255451	0.0300701	0.3960	-0.0844813	0.0333911
HHI	0.0578364	0.0123834	0.0000	0.0335655	0.0821073
interest	0.0000828	0.0000172	0.0000	0.0000491	0.0001166
m2gdp	0.0004894	0.0002981	0.1010	-0.000095	0.0010737
Rank LM	118.093		0.0000		
Cragg_donald	74.79		0.0100		
Hansen/Sargan	3.473		0.3243		
F	173.61		0.0000		

5.5 Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri

Yukarıdaki bölümde konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları farklı karlılık rasyoları üzerinden test edilmiş ve model çıktıları ilgili konu başlığı altında paylaşılmıştı. Bu başlık altında yapılan tüm testlerin genel değerlendirmesine yer verilecektir.

Çalışmanın önemli yapı taşlarından birisi olan net ücret komisyon konusunda kurulan modeller bize bu gelirin karlılık üzerine pozitif anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu kalemin etkisi diğerlerine göre daha fazla olmaktadır. Bu da karlılığını arttırmak isteyen bankalar için odaklanmaları gereken önemli maddelerden birisi olmaktadır. Ortalama olarak bakıldığı zaman katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında anlamlı bir fark bulunmakla beraber katılım bankaları komisyon gelirlerinde standart bir seviyeye sahipken konvansiyonel bankalar arasında ortalamadan çok daha iyi performans gösteren bankalar bulunmaktadır. (Şekil 5.4) Katılım bankaları seviye olarak daha iyi yerlere yükselebilmek adına komisyon gelir ve giderleri tarafında verimliliklerini yükseltmek ve alamadığı bazı komisyonları alabilmenin yolunu bulmak durumundadır. Örneğin nakit yatırma veya nakit çekme işlemleri banka adına bir maliyet oluşturmaktadır. İlgili kalemi kaydileştirme esnasında bankalar grup taşıma masrafını, TCMB komisyonunu ve EFT ücretini

ödemek durumunda kalırlar. Bu kalemden komisyon almak en azından masraflarını karşılamak ve karı arttırmaya vesile olacaktır. En azından verimli verimsiz müşteri ayrımını yapabilmek verimlilik anlamında bankaya önemli kazançlar sağlayabilecektir.

Şekil 5.4 : Komisyon gelirlerinin gelişimi

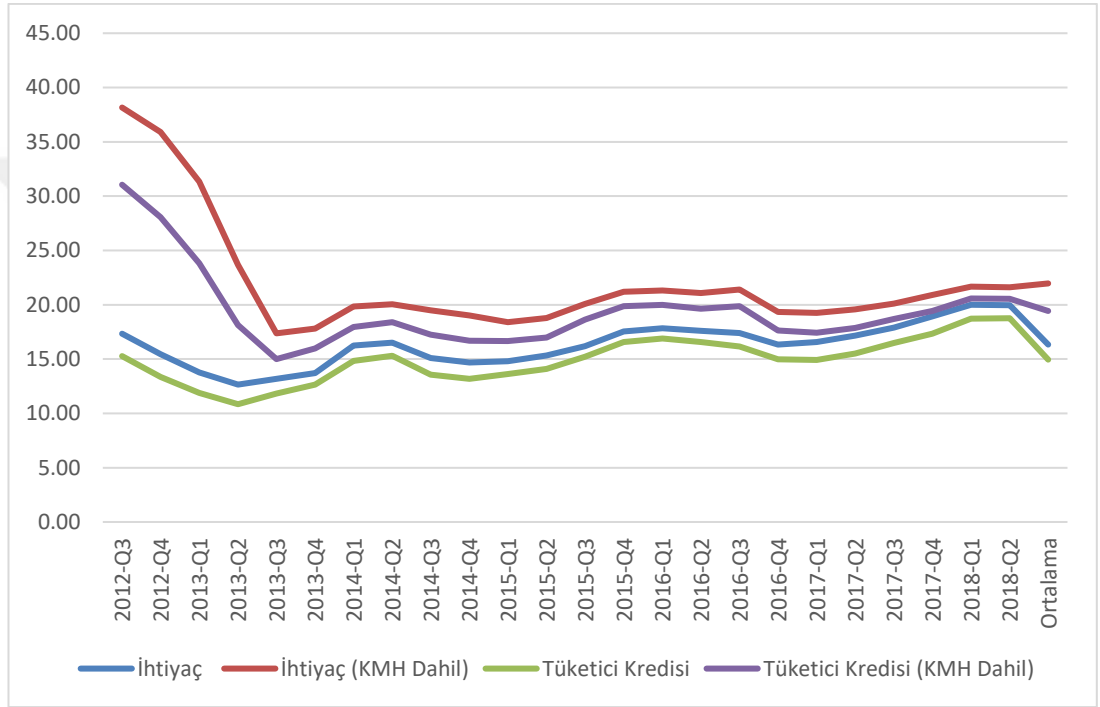
İncelemeye çalışılan diğer husus bankalar tarafından uygulanan mevduat faizleri ve bu faizin piyasaya göre fazla veya eksik olma durumudur. Mevduat faizleri veya karpayları aslında bankaların en büyük maliyet giderlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu sebeple ilk bakışta fazla oran gelirleri düşürecek beklentisi ortaya çıkabilir. Ancak müşteri mevduatı toplayabilme konusunda en önemli rekabet unsuru oran olacağı için bankalar fonlama ihtiyacını karşılayabilmek adına yüksek mevduat vermeyi tercih edebilmektedirler. Ayrıca Türkiye şartlarındaki tasarruf eksikliği ve kredilerin mevduatlardan yüksek olması, özellikle TL bazında bankalara ciddi fonlama ihtiyacı oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı bu dönemde Türkiye'deki bankaların TL mevduat bulamadığı zamanlarda 1 yıllık yurt dışı USD borçlanma maliyeti %4 seviyelerindedir. TL açığını bu seviyeden USD borçlanıp daha sonra SWAP işlemi ile TL'ye dönmenin toplam maliyeti ise %15 civarındadır. Üstelik yurt dışı YP ile borçlanma durumunda TCMB zorunlu karşılık oranı daha yüksek seviyede olmaktadır.

Bu sebeple bir bankanın bu açığını gidermek adına yurtiçi yerleşiklerin TL mevduatlarına bu oranın altında ve piyasa ile rekabetçi seviyede bir oran vermesi banka adına birden fazla kazanç anlamına gelebilir. İlki fonlamasını yurt dışı fonlamasına göre ucuz yaparak maliyetleri biraz azaltmak, ikincisi ise müşteri portföyünü geliştirmektir. Müşteri kitlesini büyütüp bankada tuttuğu zaman ise hem belli ölçüde yapışkanlık hem de muhtelif banka işlemlerini kendine çekerek ekstra gelir kazanma ihtimali elde edilecektir. Mevduat sahibi ödeme, tahsilat, fatura işlemlerini bankadan yaparak bankaya bir komisyon kazandırabileceği gibi döviz, altın işlemleri gibi diğer işlemlerini de bankada yaparak bankaya kambiyo geliri kazandırma konusunda yardımcı olacaktır.

Mevduat oranları ile alakalı anlatılan kısım daha çok konvansiyonel bankalar için geçerli olup katılım bankaları için değerlendirilmesi gereken bir takım farklı hususlar mevcuttur. Öncelikle faiz hassasiyeti olan bir müşteri orana çok bakmadan parasını bankada tutmaya devam edecektir. Bu durum katılım bankalarının karlılığı için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Modelde de %95 güven aralığında düşük faiz veren bankaların bir kısmı için pozitif bir durumdan bahsetmek de mümkündür. Ancak katılım bankacılığının geldiği noktaya bakıldığında zaman bu tarz müşteri kitlesi sınırlı seviyedir. Bu sebepten katılım bankalarının daha çok kişiye hitap edebilmesi için farklı ürünler sayesinde daha yüksek oranları müşteriye sunabiliyor olması gerekmektedir. Çünkü yukarıda bahsedilen TL likidite sıkışıklığı katılım bankaları için de geçerli olup müşteri dışındaki borçlanma oranları daha yüksek seviyelerde olmaktadır. Üstelik konvansiyonel ürünlerin hepsine sahip olmadığı için fonlama konusunda farklı sıkıntılara sahip olabilmektedir.

Net faiz (kar payı) marjı üzerine yapılan çalışmada ve paylaşılan grafikte görüleceği üzere konvansiyonel bankalar çok daha yüksek seviyelere ulaşabilmektedir. Katılım bankaları her ne kadar düşük oranda mevduat kar payı ödese de bunu rakipleri ile benzer seviyede kredi oranı elde ederek avantaja dönüştürememektedir. Bu husus katılım bankalarının faiz konusunda yaşadığı bir sıkıntı olup henüz çözüm üretmediği bir durumdur. Özellikle konvansiyonel bankalar tüketici kredileri sayesinde yüksek oranlı kredi verebilirken katılım bankalarının tüketici kredi oranı düşük seviyelerdedir. Üstelik konvansiyonel bankalar tüketici kredileri içerisinde KMH (kredili mevduat hesabı) ve kredi kartı uygulamaları ile bu karlılığını çok ciddi seviyeye çekebilmektedir. Katılım bankaları ise KMH ve kredi kartı gecikme faizi veya asgariyi

ödedikten sonra oluşan alış veriş faizi gibi kalemleri elde edememektedir. Aşağıdaki şekilde (şekil 5.5) ilgili kalemlerin ne kadar önemli olduğu görülebilir. Normal tüketici kredisi oranları örneğin 2018 yılında yaklaşık %18.70 seviyesinden gerçekleşirken ihtiyaç kredilerinin oranı %20 seviyesindedir. KMH ise ihtiyaç kredilerinin oranını %21,65 seviyesine çıkarmaktadır. Yani ihtiyaç kredisi oranı tüketici kredilerine oranla 130 baz puan, KMH dahil ihtiyaç kredileri ise yaklaşık tüketici kredilerinden yaklaşık 300 baz puan yukarıdadır. Rakamlardan da görüleceği üzere katılım bankalarının çözüm üretmesi gereken hususlardan birisini oluşturmaktadır.

Şekil 5.5 : Tüketici ve ihtiyaç kredisi oranları (TCMB)

Diğer dikkat çekici hususlar ilgili başlıklar altında değerlendirildiği üzere takipteki krediler, operasyonel maliyetlerden oluşmaktadır. Bu iki kalem de karlılıkları anlamlı derecede azaltmaktadır. Bu iki hususta da katılım bankaları konvansiyonel bankalardan daha iyi seviyededir. Ancak takipteki krediler bankaların geneli için riskli seviyelerden çok uzaktır. Bu durum bankaları daha fazla kredi riski olarak karını arttırmayı demeye itebilir. Aslında konvansiyonel bankaların kredi riskini arttıran hususlardan birisi tüketici kredileridir. Bu krediler getirisi yüksek olmakla beraber batma oranı da yüksektir. Bu durum konvansiyonel bankalar için takipteki kredilerini arttırmaya neden olabilir. Ama genel anlamda doğru seviyeye kadar alınacak risk toplam karlılığı arttıracaktır. Yine aynı şekilde operasyonel maliyetler karlılığı azaltsa

da operasyonel maliyetler altında yapılan yatırımlar, teknolojik altyapıların oluşturması karlılığı ilerleyen dönemlerde arttırabilecektir.

Katılım bankalarının dikkat etmesi gereken bir diğer husus likit aktiflerin oranıdır. Likit aktiflerin NIM'e etkisi negatif olduğu için katılım bankalarının bu seviyeyi en azından rakipleri oranına düşürmek için çalışma yapması karlılıklarını arttırmalarına yardımcı olacaktır. Katılım bankalarının biraz da geçmişten gelen riskli durum korkusu daha fazla likit tutmaya itse de yavaş yavaş artan imkanlar sayesinde muhafazakar yapılarını belli ölçüde terkedebilirler.

Son olarak da Türkiye'de tartışma konusu olan faizlerin bankacılık karına etkisine değinilecek olursa özellikle NIM'e pozitif bir etkisinden bahsedilebilir. Gösterge faiz yükseldiği zamanlarda bankalar marjlarını arttırabilimektedir.

6. SONUÇLAR

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin büyümesinin en önemli destekçilerinden biri olan bankacılık sektörünün 2007-2017 yılları arasındaki çeyrek karlılık performanslarının analizini yapıp belli ölçüde farklılıklarını bünyesinde barındıran katılım ve konvansiyonel bankalar arasında karlılık konusundaki farklılıkları ortaya koymaktadır.

Buna göre kurulan modelde kullanılan değişkenler incelendiği zaman bankalar arasında hem tahmin edilmeye çalışılan değişkenlerde hem de tahmin edici değişkenlerde anlamlı derecede farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Yapısal farklılıkların değerlere de yansıdığından bahsetmek mevcut verilerle mümkün olmaktadır.

Banka karlılığını ölçmek için yapılan çalışmalarda çeyreklik veri olması durumunda doğru anlamlılık seviyesi ölçümü için karlılık değişkeninin geçmiş dönem verileri modele dahil edilmiştir. Yapılan çalışmada da benzer metot kullanılmış olup geçmiş dönemin karlılık rasyolarının karlılık üzerinde anlamlı etkisi tespit edilmiştir. Bu durum beklenilenle ve literatürde yapılan diğer çalışmalara uygunluk göstermektedir.

Çalışmanın ana elementlerinden birisi olan net ücret komisyon gelirleri Türkiye'deki bankacılık sektörü için önemli ve üzerinde durulması gereken bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu konuda pozitif şekilde farkını ortaya koyabilen bankalar karlılık anlamında da öne geçebilmektedir. Rekabet konusunda gelinen noktada bankalar masrafsız bankacılık adında konseptlerle müşterilerini cezbetmeye çalışsa da genel anlamda insanların EFT ücreti, hesap işletim ücreti, kredi kartı aidatı gibi ufak gözüken komisyonları ödemeye devam ettiği bir gerçektir. Bu sebeple alınacak komisyonların doğru tespit edilmesi gerekmektedir.

Diğer bir husus ise bankacılık sektörü için önemli rekabet alanlarından birisi olan mevduat faizi/kar payı oranlarıdır. Bu noktada model komisyon gelirleri kadar net olamasa da bazı hususları belli ölçüde göstermeyi başaramıştır. Özellikle konvansiyonel bankalar için rekabette geri kalmamak ve fonlama ihtiyacını müşteri

mevduatı toplamak yerine başka yerden daha pahalıya temin etmemek adına piyasa ortalamasının altında kalmamak daha doğru olacaktır. Katılım bankaları için ise faiz hassasiyeti nedeniyle gelen müşterileri ayıracak olursak mevduatını büyütüp fonlama ihtiyacını arttırmak adına farklı ürünlerle piyasaya çıkabiliyor olması gerekmektedir.

Bankaların operasyonel maliyetleri ve takipteki alacakları literatürde yapılan diğer çalışmalara ve beklentiye göre karlılıkları negatif etkilemektedir.

Makroekonomik değişkenlerden faizlerin artmasının özellikle net faiz marjı kanalıyla bankacılık karlılığını arttıracak modelde ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Diğer karlılık kalemlerine etkisi de pozitif olarak belirlenmiştir. Bu durum da beklentiye paralel ortaya çıkan diğer hususlardan olmaktadır.

Modelde direk değinilmeyen ama literatürde çokça çalışılan iki banka performansının kriz dönemlerindeki durumudur. Literatürde yapılan çalışmalar katılım veya islami bankaların kriz döneminde daha iyi performans gösterdiğini söylemektedirler. Türkiye'deki bankaların karlılıklarına bakacak olursak 2008 küresel krizi de dahil olmak üzere bir dönem bile olmaksızın negatif karlılık açıklamamıştır. Halbuki ilgili kriz döneminde çok olmak üzere konvansiyonel bankalar zarar açıklamışlardır. Bu durum bize katılım bankalarının sunmuş olduğu katılım hesapları sayesinde hem de daha garantici olması nedeniyle Türkiye için de söylenebilecek bir husustur.

Katılım bankaları sayısı az olması nedeniyle bir dönem için gözlem sayısı az olmaktadır. Ayrıca bir takım önemli olabilecek verilerin geçmiş dönemlerine ulaşmak zorlu olmaktadır. Bu sebeple ilgili çalışmanın konvansiyonel banka tahminleri daha anlamlı sonuçlar üretirken katılım bankaları için aynı durum gerçekleşmemiştir.

KAYNAKLAR

- Abbas, M., Azid, T., Hj Besar, M. H. A.** (2016). Efficiency, effectiveness and performance profile of Islamic and conventional banks in Pakistan. *Humanomics*, 32(1), 2–18.
- Angbazo, L.** (1997). Commercial bank net interest margins, default risk, interest-rate risk, and off-balance sheet banking, *J. Bank. Financ.* 21 (1), 55–87.
- Anbar, A. & Alper, D.** (2011). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey, *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2, No. 2, pp. 139-152, 2011.
- Athanasoglou, P.P., Brissimis, S., Panayiotis, P., Delis, M.D.** (2008). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. *J. Int. Financ. Mark. Inst. Money* 121–136.
- Aydemir, R., & Ovenc, G.** (2016). Interest rates, the yield curve and bank profitability in an emerging market economy. *Economic Systems*, 40(4), 670–682.
- Bashir, A.H.M.** (2003). Determinants of profitability in Islamic banks: some evidence from the Middle East. *Islam. Econ. Stud.* 11 (1), 31–57.
- Batir, T., Volkman, D. A., & Gungor, B.** (2017). Determinants of Bank Efficiency in Turkey: Participation Banks versus Conventional Banks. *Borsa Istanbul 16 Review*, 17(2), 86 -96.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Merrouche, O.** (2013). Islamic vs. conventional banking: business model, efficiency and stability. *J. Bank. Financ.* 37 (2), 433–447.
- Bourke, P.** (1989). Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia. *J. Bank. Financ.* 13, 65–79.
- Cragg, J.G., Donald, S.G.** (1993). Testing identifiability and specification in instrumental variables models. *Econom. Theory* 9, 222–240.
- Davidson, R., MacKinnon, J.G.** (1993). Estimation and Inference in Econometrics. Oxford University Press, Oxford.
- Greene, W.** (2008). Econometric Analysis. Granite Hill Publishers.
- Hansen, L.P.** (1982). Large sample properties of generalized method of moments estimators. *Econometrica* 1029–1054.
- Hassan, M.K., Bashir, A.H.M.** (2003). Determinants of Islamic Banking Profitability. 10th ERF Annual Conference, Moroccopp. 16–18.
- Hutapea, E.G. & Kasri, R.A.** (2010), “Bank margin determination: a comparison between Islamic and conventional banks in Indonesia,” *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Vol.3 No. 1, pp. 65-82.

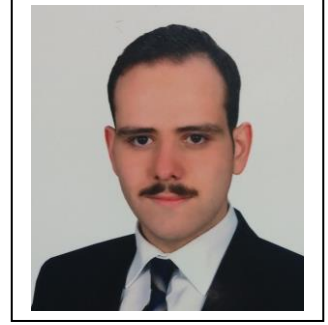
- Ismail F., Majid M. S. A., Rahim R. A.** (2013) Efficiency of Islamic and conventional banks in Malaysia. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 2013; 11(1):92-107.
- Johnes, J., Izzedin, M., Pappas, V.** (2013). A comparison of performance of Islamic and conventional banks 2004–2009. *Journal of Economic Behaviour and Organization* 103, S93–S107.
- Kleibergen, F., Paap, R.** (2006). Generalized reduced rank tests using the singular value decomposition? *J. Econom.* 133 (1), 97–126.
- Lee, S. P., & Isa, M.** (2017). Determinants of bank margins in a dual banking system. *Managerial Finance*, 43(6), MF-07-2016-0189.
- Maudos, J. & Guevara J. V.** (2004) Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union, *Journal of Banking & Finance*, Volume 28, Issue 9, 2004, Pages 2259-2281.
- Mokni R. B. S. and Rachdi H.** (2014). Assessing the bank profitability in the Mena Region a comparative analysis between conventional and islamic bank. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 7(3), 305-332.
- Molyneux, P., Thornton, J.** (1992). Determinants of European bank profitability: a note. *J. Bank. Financ.* 16 (6), 1173–1178.
- Özsoy, Ş.** (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul.
- Rashid, A., & Jabeen, S.** (2016). Analyzing performance determinants: Conventional versus Islamic banks in Pakistan. *Borsa Istanbul Review*, 16, 92–107.
- Rivard, R. J. and Thomas, C. R.** (1997). The effect of interstate banking on large bank holding company profitability and risk. *Journal of Economics and Business* 49(1): 61-76.
- Setyawati, I., Suroso, S., Suryanto, T., Nurjannah, S.D.** (2017). Does Financial Performance of Islamic Banking is better? Panel Data Estimation. *European Research Studies Journal*, 20(2A), 592-606.
- Sargan, J. D.** (1958). ‘The estimation of economic relationships using instrumental variables’, *Econometrica*, Vol. 26, pp. 393–415.
- Saunders, A., Schumacher, L.** (2000). The determinants of bank interest rate margins: an international study. *J. Int. Money Financ.* 19 (6), 813–832.
- Sun, P.H., Mohamad, S., Ariff, M.** (2017). Determinants driving bank performance: a comparison of two types of banks in the OIC. *Pac. Basin Financ. J.* 42, 193–203.
- Thomas S. Y. Ho, & Saunders, A.** (1981) “The Determinants of Bank Interest Margins: Theory and Empirical Evidence.” *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, vol. 16, no. 4, pp. 581–600.
- Thomson Reuters Islamic Finance Development Report 2017.** (2017) Erişim: 03 Mart 2018, <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2017/12/icd-thomson-reuters-islamic-finance-development-report-2017.pdf>
- Ugur, A. & Erkus, H.** (2010). Determinants of the Net Interest Margins of Banks in Turkey. *Journal of Economic and Social Research*. 12. 101-118.

- Yanikkaya, H., Gumus, N., Pabuccu, Y. U.** (2018). How profitability differs between conventional and Islamic banks: A dynamic panel data approach, *Pacific-Basin Finance Journal*, Volume 48, 2018, Pages 99-111.
- Zarrouk, H., Ben Jedidia, K., & Moualhi, M.** (2016). Is Islamic bank profitability driven by same forces as conventional banks? *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 9(1), 46–66.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mehmet Kemal Kadioğlu
Doğum Tarihi ve Yeri : 17/08/1987
E-posta : mkkadi@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2010, İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Mühendisliği

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2014 yılından itibaren Kuveyt Türk Katılım Bankası hazinesinde çalışmaktadır.